

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ

КАТЕДРА „АНГЛИЦИСТИКА И АМЕРИКАНИСТИКА”

Величка Любомирова Спасова

**АЛТЕРНАТИВНИ ВЪПРОСИТЕЛНИ СТРУКТУРИ В
АНГЛИЙСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология:

Германски езици – Синтаксис на съвременния английски език

Научен ръководител:

доц. д-р Цветомира Георгиева Венкова

София

2019

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Англицистика и американистика” при Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски”, гр. София.

Дисертационният труд е написан на английски език със заглавие *ALTERNATIVE INTERROGATIVE STRUCTURES IN ENGLISH AND BULGARIAN* и е с общ обем от 300 стандартни страници. Включва пет глави, справка за приносите, библиография на цитираната литература (общо 98 заглавия), списък от 11 заглавия (7 на английски език и 4 на български език) на научните публикации на авторката по темата на дисертацията, списък на използваните съкращения на граматичните термини и специалните символи и таблица на транслитерациите.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на ..... 2020 г. от ..... ч. в зала ..... на СУ „Св. Климент Охридски”, гр. София.

Автор: Величка Любомирова Спасова

Заглавие: АЛТЕРНАТИВНИ ВЪПРОСИТЕЛНИ СТРУКТУРИ В АНГЛИЙСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

София, 2019

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	7
1. Обект на изследване, цели и задачи	7
2. Методология	9
3. Терминологични уточнения	11
4. Мотивация на изследването	14
5. Структура на дисертационния труд	15
Корпуси	16
Преглед на резултатите от изследването	19
1. Подтипове ABC	19
2. Появи на ABC в корпусите	20
3. Семантични отношения между конституентите на ABC	23
3.1. ABC, чиито конституенти обозначават същински алтернативи	23
3.2. ABC, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност	28
4. Анализ на репликите-реакции на адресата	32
4.1. Преки алтернативни въпроси	35
4.2. Преки полярни въпроси с вътрешни ABC	38
4.3. Преки отворени въпроси с вътрешни ABC	41
5. Синтактични реализации на ABC	42
6. Граматични функции на ABC	50
Приноси на дисертационния труд	61
Библиография на литературата, цитирана в автореферата	63
Публикации по темата на дисертацията	66

СПИСЪК НА СИНТАКТИЧНИТЕ ЕТИКЕТИ, ИЗПОЛЗВАНИ В АВТОРЕФЕРАТА

A	прилагателно име
Adjunct	адюнкт
Adv	наречие
AdvP	фраза на наречието
AIS	алтернативна въпросителна структура
ANT	антонимия
AP	фраза на прилагателното име
APPROX EXT VL	приблизителност с точни стойности
Aux	спомагателен глагол
c	комплемент
Cl	предикативна единица
Cl closed inter indep	затворена въпросителна самостоятелна предикативна единица
Cl closed inter subord	затворена въпросителна подчинена предикативна единица
Cl fin	предикативна единица с лична глаголна форма
Cl non-fin	предикативна единица с нелична глаголна форма
Cl non-fin bare infinitival	предикативна единица с нелична глаголна форма „инфинитив без <i>to</i> ”
Cl non-fin gerund	предикативна единица с нелична глаголна форма „герундий”
Cl open inter subord	отворена въпросителна подчинена предикативна единица
Cl relative	подчинена определителна предикативна единица
Cl subord	подчинена предикативна единица
clitic	клитика
COMPL	комплементарност
CONTX OPP	контекстова опозиция
Coordinate	координат
coordination	координация
Coordinator	координатор
CORR	корекция
det	детерминатор
DIR OPP	векторна опозиция
GAP	празен елемент
h	опора
IDENT APPROX	идентификационна приблизителност
IDM	идиоматично значение
LESS SPEC	по-неопределено значение
LEX OPP	лексикална опозиция
m	предпоставено определение

Marker	маркер
mixed coordination	смесена координация
MORPH OPP	морфологична опозиция
N	съществително име
N'	междинна единица между N и NP
NEG	маркер на отрицанието
NEGT OPP	негативна опозиция
NP	именна фраза
Nucleus	ядро
Num	числително име
NUMR APPROX	числена приблизителност
Od	пряко допълнение
Oi	непряко допълнение
P	предлог
PCs	предикативен комплемент към подлога
p-m	задпоставено определение
Postnucleus	следядро
PP	предложна фраза
Predicate	предикат
Predicator / Pr	сказуемо
Prenucleus	предядро
Pro	местоимение
pro	изпуснат местоименен подлог в предикативна единица с лична глаголна форма
RELT	сродно значение
SEM	семантика
Subject	подлог
Subordinator	субординатор
Supplement	суплемент
SYN	синонимно значение
TEMP APPROX	темпорална приблизителност
V	глагол
V'	междинна единица между V и VP
VP	глаголна фраза

УВОД

1. Обект на изследване, цели и задачи

Този дисертационен труд се съсредоточава върху съпоставителния анализ на конституентната структура на английските и българските алтернативни въпросителни структури (А&БАВС), граматичните им функции на равнището на фразата и предикативната единица, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции (отговори и отклици), които преките въпроси, съдържащи алтернативни въпросителни структури (АВС), предизвикват у адресата.

Обект на изследване в настоящата работа са **алтернативните въпросителни структури в английския и българския език.**

АВС е **координативна структура**, чиито конституенти са свързани в английския език чрез разделителния координатор *or* (*или*), а в българския – чрез разделителния координатор *или* (понякога придружен от противопоставителния *пък*, за да се образува сложният координатор *или пък*) или чрез някоя от корелативните двойки *дали – или*, *ли – или*, *ли – ли*, *дали – дали*, *дали – ли* и *ли – к-дума*. Структурата се нарича „**алтернативна**”, защото конституентите ѝ обозначават различни (обикновено взаимно изключващи се) алтернативи. Представява координация на фрази в рамките на затворена или отворена въпросителна самостоятелна или подчинена предикативна единица или координация обикновено на затворени, но понякога и на отворени въпросителни самостоятелни или подчинени предикативни единици, откъдето произхожда и определението „**въпросителна**”. (Конституентите на АВС от подтип „*ли – к-дума*” могат да бъдат една затворена и една отворена въпросителна предикативна единица.) Освен това структурата може да образува или да бъде част от изречение, използвано като въпрос, обикновено затворен (най-често алтернативен, но понякога и полярен) и рядко отворен (вж. „Терминологични уточнения”). Втората причина структурата да се нарича „**въпросителна**” в българския език е, че корелативните двойки, които свързват конституентите, съдържат поне една въпросителна дума: *дали – или* и *ли – или* включват съответно въпросителните частици *дали* и *ли* (Грамматика на съвременния български книжовен език 1983: 493, по-нататък ГСБКЕ), *ли – ли*, *дали – дали* и *дали – ли* са съставени от две въпросителни частици, а *ли – к-дума* се състои от въпросителната частица *ли* и пълнозначна въпросителна дума.

Във всички примери в дисертацията и в автореферата конституентите на ABC са поставени в малки скоби, самата ABC е в средни скоби и е подчертана с една линия, а опорният елемент, от който тя зависи, е подчертан с две линии. Маркерите на координацията са с получер шрифт. Координаторите *or* и *или* и корелативите *дали* и *или* са поставени в малките скоби на съответния конституент, тъй като тук се застъпва становището на Хъдълстън, Пулъм и съавтори (2002: 1277), че „координаторът се отнася към следващия го координат”¹. Що се отнася до корелатива *ли*, той е енклитика, „може да се постави след всеки главен конституент [на изречението] и се клитизира към него, като образува една фонетична дума заедно с предхождащата го дума” (Рудин 1986: 64). Следователно когато елементът, към който *ли* се клитизира, е конституент или част от конституент на българска алтернативна въпросителна структура (БАВС), *ли* също е част от този конституент. По тази причина корелативът *ли* е включен в малките скоби на съответния конституент на БАВС. Когато ABC е част от по-голяма фраза, последната е поставена в големи скоби. Всички примери са с наклонен шрифт.

(1) *Are you closer [(to your brother) (or to your sister)]?* (Интернет)

‘С брат си ли си по-близък, или със сестра си?’²

(2) *[(Is the ticket refundable) (or not)]?* (Интернет)

‘Възстановява ли се стойността на билета, или не?’

(3) *I don't know whether to [(keep waiting for them) (or go home)].* (Интернет)

‘Не знам дали да продължа да ги чакам, или да си ходя вкъщи.’

(4) *Колко яйца искаш да купя? [(Пет) (или десет)]?*³

(5) *[(Празна ли е онази бутилка), (или има още малко вино)]?*

(6) *Тези палми през зимата [(прибират ли ги някъде), (увиват ли ги), (или какво)].*

Главната цел на настоящия труд е да изследва и впоследствие да предостави подробно описание на приликите и разликите между А&БАВС по отношение на конституентната им структура, граматичните им функции на равнището на фразата и

¹ Цитатите в автореферата, които са от небългарски автори, са мой превод.

² В автореферата с единични кавички се обозначава смисловият превод на английските изречения. Преводът е мой.

³ Българските примери са мои и са събрани за целите на изследването.

предикативната единица⁴, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции (отговори и отклици), които преките въпроси, съдържащи ABC, предизвикват у адресата. За постигане на целта се използва емпирично корпусно изследване, което включва събиране и анализ на автентични примери с А&БАВС от писмената и устната реч.

За да бъде осъществена главната цел, са поставени следните **индивидуални задачи**:

Задача 1: Да се изясни понятието „ABC” и да се определят различните подтипове А&БАВС.

Задача 2: Като се следват възприетите теоретични възгледи, да се проучат конституентната структура и граматичните функции на ABC, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции (отговори и отклици) на преки въпроси, съдържащи ABC, на базата на автентични примери, ексцерпирани от английски и български корпуси от художествена литература и разговорна реч, някои от които съставени специално за целите на изследването.

Задача 3: Въз основа на корпусните резултати да се направи съпоставка между английските алтернативни въпросителни структури (АABC) и БАВС в горепосочените аспекти.

Задача 4: Да се представят статистически данни за А&БАВС въз основа на корпусната информация.

Задача 5: Да се формулират препоръки за бъдещи изследвания на А&БАВС.

2. Методология

ABC са обект на **три типа съпоставителен анализ** – синтактичен, семантичен и анализ на репликите-реакции („reply”). **Синтактичният анализ** разглежда конституентната структура и граматичните функции на ABC. **Семантичният анализ** разкрива семантичните отношения между конституентите на ABC. **Анализът на репликите-реакции** проследява репликите-реакции (отговори и отклици) на адресата на зададения му въпрос, съдържащ ABC.

---

⁴ С термина „граматични функции” в дисертацията и автореферата се обозначават специфичните роли, които А&БАВС изпълняват в „по-големите единици, в които участват” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 23).

Моделът, който е следван при синтактичния анализ, е съвременна нетрансформационна фразова структурна граматика (вж. Борсли 1996), добър пример за която е „Кеймбриджската граматика на английския език” от Хъдълстън, Пулъм и съавтори. В нея намират място „възможно най-голям брой от постиженията в модерната лингвистика” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: xv).

От своя страна семантичните отношения между конституентите на АВС се разглеждат в съответствие с идеите, представени от Круз в „Лексикална семантика” (1986). Подходът на автора „е по-скоро дескриптивен, отколкото формалистичен” (Круз 1986: xiii) и по тази причина отговаря на намерението ми да разгледам семантичните отношения извън формална теоретична рамка.

Семантико-синтактичната интерпретация на АВС възприема и част от възгледите на Геннадиева-Мутафчиева (1964), Лайънс (1977), Палмър (1981), Савова (1983, 1984, 1986), Русинов & Георгиев (1996), Аартс (1997), Тишева (1998, 2000), Зидарова (2009), Бояджиев (2011) и др.

От своя страна анализът на репликите-реакции се опира на някои от идеите на Сърл & Вандервекен (1985) (за илокуционните и перлокуционните актове и ефекти), Маринова (1973), Лакова (2006) (за въпросно-отговорните единства) и др.

Както ще видим по-нататък в изложението, АВС се срещат най-вече в разговорната реч. Затова както семантико-синтактичният анализ, така и анализът на репликите-реакции отчита структурата на разговора и характеристиките на разговорната реч, описани от Левинсън в „Прагматика” (1983) и от Браун & Юл в „Анализ на дискурса” (1983).

За онагледяване на информацията в дисертацията конституентната структура и граматичните функции на АВС са представени графично чрез дървовидни диаграми. Семантичните отношения между конституентите пък са посочени в средни скоби под дървовидните диаграми.

Емпиричното изследване на свойствата на А&БАВС се провежда върху автентични примери с А&БАВС, ексцерпирани от **осем корпуса** с английска и българска писмена и устна реч (с общ обем от 562 777 словоформи), а именно: два корпуса с текстове от художествена литература, създадена на английски език, два с текстове от българската художествена литература, два с текстове от английска разговорна реч и два с текстове от българската разговорна реч. Три от корпусите („Английски литературен корпус”, „Английски литературен корпус на художествен

монолог” и „Български литературен корпус”) са съставени специално за целите на това изследване. (Вж. част „Корпуси” за кратки описания на корпусите.)

В изследването са използвани **двата подхода към работата с корпуси**, представени в детайли от Тонини-Бонели (2001), а именно: „подходът, който се основава на корпусните данни” („the corpus-based approach”), и „подходът, който се стимулира от корпусните данни” („the corpus-driven approach”). Следван е и **научният метод**, описан от Карни (2006: 7).

Предприетото проучване е както **качествено**, така и **количествено**. **Качественото изследване** има за цел, първо, да анализира корпусните примери с А&БАВС, за да направи коректни заключения относно конституентната структура и граматичните функции на АВС, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции на преки въпроси, съдържащи АВС, с което да изпълни индивидуална задача 2 (вж. по-горе), и второ, да съпостави А&БАВС в горепосочените им аспекти, с което да изпълни индивидуална задача 3. Освен това качествено изследване води до формулиране на хипотези (напр. на равнището на фразата А&БАВС най-често са конституенти на NP и PP).

Количественото изследване се използва за постигане на задача 4 и за доказване на хипотезите, формулирани вследствие на качествено изследване (напр. на равнището на фразата А&БАВС най-често наистина са конституенти на NP и PP).

3. Терминологични уточнения

Дефиницията на АВС (вж. по-горе) въвежда две групи термини – от една страна, „затворена въпросителна предикативна единица” („closed interrogative clause”) и „отворена въпросителна предикативна единица” („open interrogative clause”) (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 853), а от друга, „затворен въпрос” („closed question”), „полярен въпрос” („polar question”), „алтернативен въпрос” („alternative question”) и „отворен въпрос” („open question”) (пак там 2002: 867–73), които трябва да бъдат изяснени с оглед на предстоящата дискусия.

В дисертационния труд термините „затворена въпросителна предикативна единица” и „отворена въпросителна предикативна единица” се използват, за да обозначат английски и български самостоятелни и подчинени въпросителни предикативни единици като тези в пр. 7 – 10. (Подчинените въпросителни предикативни единици са подчертани с една линия.)

- ‘Замина ли Джейн за Рим?’*
- Възможни отговори *Yes, she has left for Rome.*
‘Да, тя замина за Рим.’
No, she hasn’t left for Rome.
‘Не, тя не замина за Рим.’
- Алтернативен въпрос *Is your brother older or younger than you?*
‘По-голям или по-малък е брат ти от теб?’
- Възможни отговори *He is older than me. ‘По-голям е от мен.’*
He is younger than me. ‘По-малък е от мен.’
- (12) Отворен въпрос *Where have you put the oranges?*
‘Къде сложи портокалите?’
- Възможни отговори *I have put them in the fridge.*
‘Сложих ги в хладилника.’
I have put them in the cupboard.
‘Сложих ги в шкафа.’
- (13) Затворени въпроси
- Полярен въпрос *Купи ли хляб?*
 Възможни отговори *(Да,)купих (хляб). (Не,) не купих (хляб).*
  - Алтернативен въпрос *В събота ли се връщате, или в неделя?*
 Възможни отговори *(Връщаме се) в събота. (Връщаме се) в неделя.*
- (14) Отворен въпрос *Колко време ще отсъстваш?*
- Възможни отговори *(Ще отсъствам) една седмица.*
(Ще отсъствам) две седмици.

Критерий за разграничението между затворени и отворени въпроси е множеството от възможни отговори, които те определят (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 867). **Затворените въпроси** имат „ограничено множество от отговори” („a closed set of answers”), а **отворените** – „неограничено” („an open-ended set of answers”) (Хъдълстън & Пулъм 2005: 160–2). Затворените въпроси се подразделят на „**полярни**” и „**алтернативни**”.

Както се вижда от пр. 11 и 13, единият от отговорите на **полярния въпрос** „се извежда направо от самия въпрос, а другият е негова полярна противоположност” (пак там 2005: 163). От своя страна отговорите на **алтернативния въпрос** „се извеждат от отделните координативни елементи” (пак там 2005: 163), които обозначават различни

алтернативи. Така, *He is older than me* (По-голям е от мен) и *He is younger than me* (По-малък е от мен) в пр. 11 и *Връщаме се в събота* и *Връщаме се в неделя* в пр. 13 произлизат съответно от алтернативите *older* (по-голям) и *younger* (по-малък), свързани чрез координатора *or* (или), и *в събота* и *в неделя*, съединени чрез корелативната двойка *ли – или*.

Що се отнася до **отворения въпрос**, той съдържа въпросителна *wh*-фраза (*к*-фраза), а отговорите му се получават, когато тази въпросителна фраза се замени с подходяща невъпросителна (пак там 2005: 166). Така, *in the fridge* (в хладилника) и *in the cupboard* (в шкафа), от една страна, и *една седмица* и *две седмици*, от друга, са подходящи невъпросителни заместители на *where* (къде) и *колко време* в отворените въпроси в пр. 12 и 14.

Необходимо е да отбележим, че в английските граматика гореспоменатите типове въпроси са известни под най-различни имена. Най-разпространени обаче са „*да/не* въпроси” („*yes/no questions*”) (Куърк и съавтори 1985: 806; Байбър и съавтори 1999: 206) за полярните въпроси и „*к*-въпроси” („*wh-questions*”) (Куърк и съавтори 1985: 806; Байбър и съавтори 1999: 204) за отворените въпроси.

Английските типове въпроси се срещат и в българския език. За да бъде уеднаквена терминологията обаче, в дисертационния труд българските „*да/не* въпроси” (Ницолова 1984: 115; Пашов 1989: 220) или „единични въпроси” (ГСБКЕ 1983: 51; Пашов 1989: 221) се наричат „полярни”, а „дизюнктивните” или „разделителните” (ГСБКЕ 1983: 51; Ницолова 1984: 115; Пашов 1989: 221) – „алтернативни”. Като общо название за тях се използва терминът „затворени въпроси”. „Частните въпроси” (Ницолова 1984: 115) пък се обозначават като „отворени”.

4. Мотивация на изследването

Първоначалният ми интерес към това изследване се породил от откритието ми, че **липсва описание, което да съпоставя А&БАВС** по отношение на конституентната им структура, граматичните им функции на равнището на фразата и предикативната единица, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции (отговори и отклици), които преките въпроси, съдържащи АВС, предизвикват у адресата. Този факт служи като мотивация на настоящия дисертационен труд по следните два начина:

От една страна, **от теоретична гледна точка**, подобно съпоставително изследване би запълнило (поне частично) една празнина в съществуващата английска и българска лингвистика. От друга страна, **от практическа гледна точка**, резултатите от проучването биха помогнали на българските и чуждестранните студенти, изучаващи съответно английски и български език, да усъвършенстват гореспоменатите аспекти на ABC и в резултат на това да се чувстват по-уверени, когато използват ABC. Погледнато в по-широка практическа перспектива, резултатите биха улеснили преподаването и писмения и устния превод на ABC.

5. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от пет глави, справка за приносите, библиография на цитираната литература, списък с публикациите на авторката по темата на дисертацията, списък на използваните съкращения на граматичните термини и специалните символи и таблица на транслитерациите.

В **Първа глава** е представен обектът на изследване и са определени главната цел и индивидуалните задачи. Мотивиран е изборът на темата на дисертацията и е аргументирана необходимостта от емпирично изследване. Накратко е изложена методологията на изследването, като е обоснован изборът на теоретична рамка, емпирични подходи и методи за събиране и анализ на данни. Дадена е дефиниция на термина „алтернативна въпросителна структура” и е предложено деление на ABC на подтипове. Междувременно са изяснени някои от основните термини, които се използват в дисертацията, и са изложени част от идеите, на които се опира анализът.

Във **Втора глава** са представени осемте корпуса, които се използват в емпиричното изследване. Описана е тяхната обработка, очертана е рамката, в която се провежда анализът на качествените и количествените данни, и под формата на таблици и диаграми е предоставена статистическа информация за появите на ABC в осемте корпуса. В края на главата е обърнато внимание на въпросите за обобщението, представителността, валидността и надеждността на резултатите от изследването.

Трета глава започва с няколко работни хипотези за най-типичните значения на конституентите на ABC и за техните най-често срещани синтактични реализации. След това са анализирани различните групи и подгрупи ABC, чиито конституенти обозначават същински алтернативи и изразяват отношения на приблизителност. Разгледани са синтактичните единици, които образуват ABC (и следователно

реализират семантичните отношения), и са описани граматичните функции на АВС на равнището на фразата и предикативната единица. Главата завършва с изводи на базата на корпусните резултати.

В началото на **Четвърта глава** е направено разграничение между реплика-реакция („reply”), отговор („answer”) и отклик („response”) на въпрос и са изяснени понятията „правилен отговор” и „въпросно-отговорна пресупозиция”. След това са формулирани няколко работни хипотези. По-нататък в изложението се проследяват репликите-реакции (отговори и отклици) на преки алтернативни и преки полярни и отворени въпроси с вътрешни АВС. Обърнато е внимание и на въпроси, които поради една или друга причина остават без реплика-реакция от страна на адресата. Анализът на репликите-реакции е съпроводен от коментар за конституентната структура и граматичните функции на съответните АВС. Изводите от корпусното проучване са представени в края на главата.

Пета глава обобщава резултатите и изводите от емпиричното проучване и дава препоръки за бъдещи изследвания на А&БАВС.

КОРПУСИ

В емпиричното изследване са използвани **осем корпуса** с общ обем от **562 777 словоформи** – **четири английски** (два с текстове от художествена литература, създадена на английски език, и два с текстове от английска разговорна реч) и **четири български** (два с текстове от българската художествена литература и два с текстове от българската разговорна реч). Целенасочено избрах да работя с корпуси както от писмена, така и от устна реч, за да мога да направя съпоставка между появите на А&БАВС в писменото творчество (в художествената литература, за да бъде точна) и в говоримия език и за да придобия по-пълна представа за техните характеристики.

Съставих три от корпусите – „Английски литературен корпус”, „Английски литературен корпус на художествен монолог” и „Български литературен корпус”. Използвах налични в Интернет електронни версии на произведенията. Получих достъп до другите пет чрез Интернет („Корпус от разговорен български език”, събран от Красимира Алексова и достъпен на <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Aleksova/>) и с любезното съдействие на Цветомира Венкова („Български литературен корпус на художествен монолог”, събран от Цветомира Венкова, и „Корпус от разговорен

български език”, събран от Цветомира Венкова и Цветанка Николова и достъпен на http://www.venkova.info/twp/Уеб_Електронен%20корпус%20на%20българската%20разговорна%20реч.htm и на <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Nikolova/>) и на Биляна Овчарова (корпусите от разговорен английски, които са част от „Общодостъпния американски национален корпус” /Open American National Corpus/, достъпен на <http://www.anc.org/data/oanc>).

Ето кратки описания на осемте корпуса:

1. Английски литературен корпус (АЛК)

Корпусът е съставен от В. Спасова в периода ноември 2012 г. – февруари 2013 г. и има общ обем от 90 508 словоформи. Състои се от 45 извадки, всяка от 2000 + словоформи.

2. Английски литературен корпус на художествен монолог (АЛКХМ)

Корпусът е съставен от В. Спасова в периода ноември 2012 г. – февруари 2013 г. и има общ обем от 50 370 словоформи. Състои се от 25 извадки, всяка от 2000 + словоформи.

3. Корпус от разговорен английски език „Шарлът” (КРАЕ – Ш)

Корпусът има общ обем от 90 630 словоформи. Състои се от 45 извадки, всяка от 2000 + словоформи. Част е от по-големия корпус от разговорен английски език „Колекция от разкази и разговори ‘Шарлът’” (the Charlotte Narrative and Conversation Collection /CNCC/), който съдържа 198 295 словоформи и е включен в „Общодостъпния американски национален корпус” (Open American National Corpus /OANC/), достъпен на <http://www.anc.org/data/oanc>.

4. Корпус от разговорен английски език „Суитчборд” (КРАЕ – С)

Корпусът има общ обем от 50 476 словоформи. Състои се от 25 извадки, всяка от 2000 + словоформи. Част е от много по-големия корпус от разговорен английски език „Корпус ‘Суитчборд’” (the LDC Switchboard corpus), който съдържа 3 019 477 словоформи и е включен в „Общодостъпния американски национален корпус” (Open American National Corpus /OANC/), достъпен на <http://www.anc.org/data/oanc>.

5. Български литературен корпус (БЛК)

Корпусът е съставен от В. Спасова в периода ноември 2012 г. – февруари 2013 г. и има общ обем от 90 326 словоформи. Състои се от 45 извадки, всяка от 2000 + словоформи.

6. Български литературен корпус на художествен монолог (БЛКХМ)

Корпусът е събран от Цветомира Венкова от Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски” и има общ обем от 50 508 словоформи. Състои се от 25 извадки, всяка от 2000 + словоформи.

7. Корпус от разговорен български език „Алексова” (КРБЕ – А)

Корпусът е събран от Красимира Алексова от Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски” и има общ обем от 89 959 словоформи. Състои се от 35 файла с 99 извадки, всяка с различна дължина и брой словоформи. Достъпен е на <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Aleksova/>.

8. Корпус от разговорен български език „Николова – Венкова” (КРБЕ–НВ)

Корпусът е събран от Цветанка Николова и Цветомира Венкова и има общ обем от 50 000 словоформи. Състои се от 25 извадки, всяка от 2000 словоформи. Достъпен е на <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Nikolova/> и на http://www.venkova.info/twp/Уеб_Електронен%20корпус%20на%20българската%20разговорна%20реч.htm. Част е от по-голям корпус от автентични разговори (100 000 словоформи), който служи за основа на „Честотен речник на българската разговорна реч” от Цветанка Николова (1987). (За повече подробности вж. Венкова 2014.)

ПРЕГЛЕД НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Подтипове АВС

Анализът на корпусни примери с АВС разкри **огромна асиметрия между ААВС и БАВС по отношение на елементите, свързващи техните конституенти**. ААВС се образуват единствено чрез координатора *or*, а БАВС както чрез координатора *или*, така и чрез шест корелативни двойки: *ли – или*, *ли – ли*, *дали – или*, *дали – дали*, *дали – ли* и *ли – к-дума*.

В българските граматика не се обсъжда деленето на АВС на типове или подтипове. Корпусните данни обаче ми позволиха да определя **седем подтипа БАВС** в зависимост от типа координатор и корелативна двойка, които свързват техните конституенти.

Седемте подтипа БАВС са:

- подтип „*или (пък)*”
(15) *Къде е къщата им – [(в Калояново) (или в Житница)]?*
- подтип „*ли – или*”
(16) *[(До университета ли) отиваш, (или до библиотеката)]?*
- подтип „*ли – ли*”
(17) *Тази брошура на Т Маркет [(нова ли е), (стара ли е)] ...*
- подтип „*ли – к-дума*”
(18) *Не знам. Тя има там [(зemi ли), (какво)]. Пък и не ме интересува.*
- подтип „*дали – или*”
(19) *Трябва да прочета тази статия. [(Дали сега), (или после)] ...*
- подтип „*дали – дали*”
(20) А: *Те до колко фрейма ще играят днес за победа?*
Б: *Не знам. [(Дали до седем), (дали до девет)], нямам представа.*

- подтип „дали – ли”

(21) *Аз ти звънях да се посъветвам с теб [(дали да се запиша за оная конференция), (да не се ли записвам)] ...*

Както вече споменах, за разлика от конституентите на БАВС тези на ААВС са свързани единствено чрез координатора *or*. По тази причина приех съществуването само на един подтип ААВС – подтип „*or*”.

(22) *[(Is your hotel in the city centre) (or is it in the suburbs)]?*

‘В центъра на града ли е вашият хотел, или е в предградията?’

Въпреки че в корпусите има ААВС, вторият конституент на които е реализиран чрез въпросителна *wh*-дума (*what /какво/* в пр. 23), те са разглеждани не като отделен подтип, а като АВС от подтип „*or*”, защото вторият конституент е свързан с първия чрез координатора *or*.

(23) *Are you [(crazy) (or what)]?* (Интернет)

‘Ти луд ли си, или какво?’

И накрая, в корпусите съществуват и примери на алтернативни структури, образувани с помощта на корелативната двойка *either – or* (*или – или*). Тъй като координацията е в рамките на съобщителна предикативна единица или между две съобщителни предикативни единици, тези структури не отговарят на възприетата дефиниция за АВС (вж. част „Увод”, т. 1) и затова не ги анализирам като АВС.

За да се запази терминологичното единство в дисертацията, терминът „подтип” се използва както за БАВС, така и за ААВС, макар че последните са само *or*-АВС.

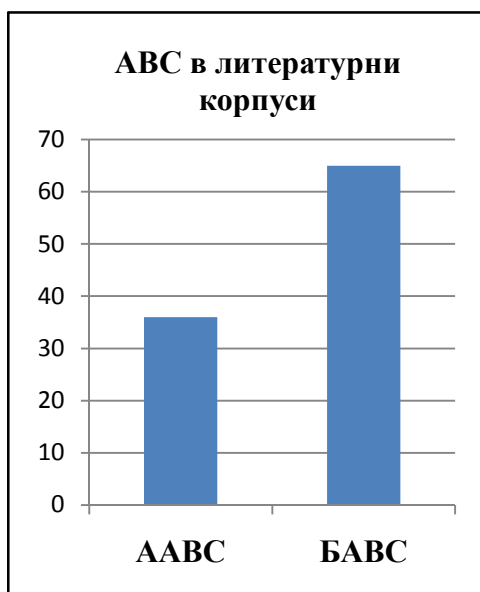
2. Появи на АВС в корпусите

Количественото емпирично изследване доведе до две основни заключения. Първо, оказа се, че АВС са много рядък тип структури както в английския, така и в българския език. Нещо повече, те се срещат еднакво рядко в двата езика. Появите им в английските корпуси са само 256, а в българските – само 242. И второ, АВС са по-характерни за разговорната реч, отколкото за художествената литература. ААВС обаче са с много по-голяма честота в разговорната реч, отколкото БАВС. Докато броят на ААВС в корпусите от разговорен английски език (205) е 4 пъти по-голям от този в

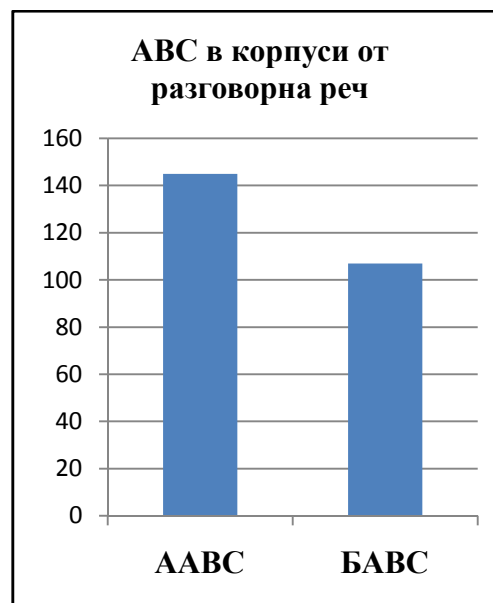
корпусите от художествени произведения (51), броят на БАВС в корпусите от разговорен български език (150) е само 1.6 пъти по-голям от този в корпусите от художествени произведения (92).

Диаграма 1 представя относителната честота на появите на ААВС (0.036 %) и БАВС (0.065 %) в литературните корпуси, а диаграма 2 – относителната честота на появите на ААВС (0.145 %) и БАВС (0.107 %) в корпусите от разговорна реч. Диаграмите са с мащаб 1: 0.001 %.

Диаграма 1

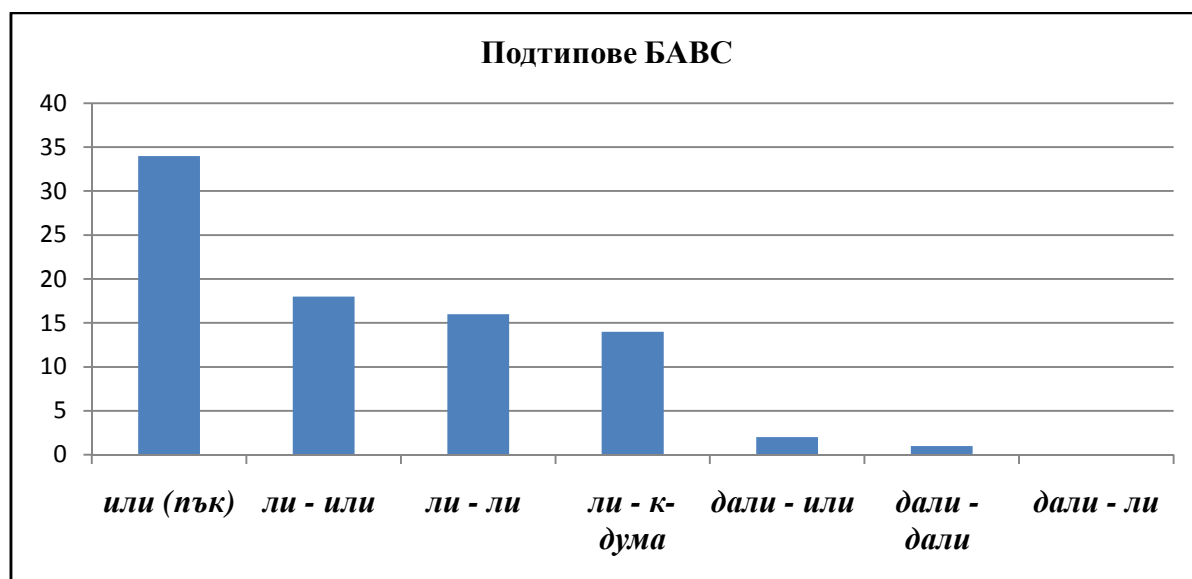
Диаграма 2

Количествените данни също така ми позволиха да направя **статистически профили на различните подтипове БАВС**. С общо 96 появи (0.034 %) най-разпространен в четирите корпуса е подтип „или (пък)”. Следват подтипове „ли – или” (50 появи, 0.018 %), „ли – ли” (45 появи, 0.016 %) и „ли – к-дума” (39 появи, 0.014 %). Подтип „дали – или” се среща много рядко – общо 7 появи (0.002 %) в четирите корпуса. Още по-рядък е подтип „дали – дали” – 4 появи (0.001 %). Епизодично се срещат АВС от подтип „дали – ли” – само 1 поява във всички корпуса.

Диаграма 3 представя относителната честота на появите на различните подтипове БАВС.

Диаграма 3

Освен това корпусната информация показва, че докато АВС от подтип „или (пък)“ са 1.5 пъти по-характерни за художествената литература (57 появи), отколкото за разговорната реч (39 появи), АВС от подтип „ли – или“ са 1.5 пъти по-типични за разговорната реч (30 появи), отколкото за художествената литература (20 появи). От своя страна АВС от подтип „ли – ли“ се срещат главно в разговорната реч – появите им в корпусите от разговорен български език са 39, а тези в корпусите от литературни произведения – само 6. Оказа се също така, че АВС от подтип „ли – к-дума“ са чисто разговорно явление (всичките 39 появи са в корпусите от разговорна реч), а АВС от подтип „дали – или“ са изцяло литературен феномен (всичките 7 появи са в корпусите от художествени произведения). АВС от подтип „дали – дали“ се срещат еднакво често в корпусите от разговорна реч и в тези от художествени произведения.

3. Семантични отношения между конституентите на ABC

Определих две групи ABC в зависимост от семантичните отношения между техните конституенти – ABC, чиито конституенти обозначават същински алтернативи, и ABC, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност.

3.1. ABC, чиито конституенти обозначават същински алтернативи

По дефиниция **алтернатива** е „наложителна необходимост да се избере само една от две или няколко взаимно изключващи се възможности” (Речник на чуждите думи в българския език 1970: 48). ABC, представени по-долу, отговарят на тази дефиниция, тъй като техните конституенти обозначават две взаимно изключващи се алтернативи (оттам и наименованието „същински алтернативи”). Тези ABC предполагат, че само една от предложените алтернативи е истинна.

Резултатите от корпусното изследване показваха, че **ABC, чиито конституенти обозначават същински алтернативи** (общо 154 AABC в четирите корпуса, 0.055 %; 114 BABC, 0.041 %), са съставени от синтактични единици, които изразяват противоположни (най-често), сродни или синонимни значения или се намират в хипонимни отношения. В рамките на първите две групи са разграничени няколко подгрупи.

ABC, чиито конституенти изразяват противоположни значения (opposite meanings) (общо 122 AABC в четирите корпуса, 0.043 %; 90 BABC, 0.032 %) включват ABC, чиито конституенти (или някои от техните компоненти) се намират в отношение на лексикална, контекстова, негативна или морфологична опозиция (последната обаче се среща само при ABC в английските корпуси).

И в двата езика най-голяма е подгрупата на ABC, чиито конституенти (или някои от техните компоненти) **се противопоставят на равнището на контекста** (56 AABC, 0.02 %; 41 BABC, 0.015 %).

ABC в пр. 24 илюстрира опозицията „част – цяло”, която е експлицирана чрез съществителното *part* (*част*) и прилагателното *whole* (*цяло*), компоненти съответно на първия и втория конституент.

(24) *Would you say that um, your mom or you dad or whoever is telling the story, tells that part of the story, the, the last part when you came to the door and she saw the glow*

of light, [(would you say that they tell that part of the story more than any other part) (or do they tell the whole thing from beginning to end)]? (КРАЕ – Ш)

‘Би ли казала, че, хм, майка ти или татко ти, или който разказва историята, разказва тази част от историята, последната част, когато отиваш до вратата и тя вижда сиянието, би ли казала, че те разказват тази част от историята по-често от която и да е друга част или разказват цялото нещо от начало до край?’

Конституентите на АВС в пр. 25 пък (обикновена и смъртна) посочват градация в чувството на омраза.

(25) *Оглеждаше този млад човек и се затрудняваше да разбере какво изпитва към него – завист, ревност, омраза – и ако е омраза, каква е, [(обикновена) (или смъртна)].* (БЛКХМ)

Втората по големина подгрупа (38 ААВС в четирите корпуса, 0.013 %; 28 БАВС, 0.01 %) обхваща АВС, **чийто конституенти се противопоставят чрез негация**, т.е. вторият конституент е негираният еквивалент на първия. Според степента, в която е изразен последният (обикновено вторият) конституент, тези АВС са подразделени на АВС (главно БАВС), чийто втори негиран конституент е цялостно изразен (пр. 26); АВС, чийто втори негиран конституент е редуциран, най-често до маркера на отрицанието *not* и съответно *не* (най-разпространеният случай и в двата езика) (пр. 27 и 28); и АВС (предимно ААВС), чийто последен конституент не е изразен (пр. 29).

(26) *Вървя и си мисля. Викам сега гримът ми [(разцапан ли е) (или не е разцапан)].* (КРБЕ – НВ)

(27) *Both of the ones I met have been really funny guys. I don't know **if** that's, uh, [(if that's true about all Puerto Ricans) (or not)].* ... (КРАЕ – С)

‘И двамата, които познавах, бяха наистина забавни момчета. Не знам дали това е, ъ, вярно ли е това за всички пуерториканци, или не.’

(28) *[(Харесва ли ти там) (или не)]?* (КРБЕ – А)

(29) А: *[(Do you still want to be a nurse) (or—)]?*

Б: *Not anymore, no.* (КРАЕ – Ш)

А: ‘Искаш ли все още да бъдеш медицинска сестра, или ...?’

Б: ‘Вече не, не.’

Смятам, че неизразеният втори конституент на ААВС в пр. 29 е негирианият еквивалент на първия, защото прекият алтернативен въпрос, който АВС образува, получава отрицателен отговор и отклик, въпреки че спомагателният глагол *do* в първия конституент е в положителна форма. В това отношение съм съгласна с идеите на Тишева (2000: 30). Според мен, ако беше изразен, вторият конституент щеше да бъде *don't you want to be a nurse anymore* (не искаш вече да си медицинска сестра).

На трето място по честота са АВС, **чиито конституенти (или някои от техните компоненти) са лексикално противоположни** (23 ААВС, 0.008 %; 21 БАВС, 0.007 %). Конституентите се намират в отношение на **комплементарност** (пр. 30 и 31), **антонимия** (пр. 32 и 33) или **векторна опозиция** (пр. 34 и 35), като първият и третият тип са много по-разпространени в корпусите от втория. Опозициите обикновено се реализират чрез отделни лексикални единици.

(30) *Yeah, they [(civilians) (or, uh, military)]?* (КРАЕ – С)

‘Да, цивилни или, ъ, военни?’

(31) *He знам [(държавни ли са), (частни ли са)], обаче скара.* (КРБЕ – А)

В пр. 30 опозицията е между прилагателните *civilians* (цивилни) и *military* (военни), а в пр. 31 – между прилагателните *държавни* и *частни*, които са компоненти на конституентите на АВС *държавни ли са, частни ли са*.

(32) *They decided **what** schools I would attend, **where** I would live, and [(**how much**) (or **how little**)] I could spend.* (АЛК)

‘Те решаваха какви училища ще посещавам, къде ще живея и колко много или колко малко мога да харча.’

(33) *Денят остана в {неведение [(лош ли е), (добър ли е)]}, тъй като щом чу виковете на Вихра и зърна двама да яздят камила, Сплескания нос се ухили ...* (БЛК)

(34) *... Okay, so, um, yes, we do keep, uh, well, we started out keeping a budget about two years ago, we have a computer here at the house and I made a Lotus spreadsheet and went through the year using all of our, our checkbook to figure out what we spent each time and **whether** we were [(over) (or under)] for each month ...* (КРАЕ – С)

‘... Окей, така, хм, да, ние поддържаме, ъ, ами, преди две години започнахме да поддържаме бюджет, имаме компютър тук в къщата и аз направих електронна таблица „Лотус” и изкарахме годината, като използвахме цялата си

чекова книжка, за да сметнем колко харчим всеки път и дали сме над или под бюджета за месеца ... ’

(35) ... Възможни варианти, които ми остават? {[(Топола вляво) (или тополя вдясно)] от трибуната}? (БЛК)

Най-малка е подгрупата на **АВС**, чиито конституенти са противопоставени на **морфологично равнище**. Тя се състои само от ААВС (общо 5 в четирите корпуса, 0.002 %). Конституентите са противопоставят по **време** (пр. 36) или **залог** (пр. 37).

АВС в пр. 36 илюстрира опозицията „минало – настояще”. *Used to tell* се отнася до „нещо, което се е случвало редовно или такова е било положението в миналото, но сега не е” (Оксфордски речник на сегашния английски език за напреднали, Седмо издание, 2006: 1628, по-нататък ОРСАЕН). От друга страна, *tells* насочва към обичайна дейност в настоящето.

(36) *Do you ever, do you have any stories that, do you remember {any stories [(that daddy used to tell you) (or that daddy tells you)]}*? (КРАЕ – Ш)

‘Ти някога, имаш ли някакви истории, които, спомняш ли си някакви истории, които татко ти преди често ти е разказвал или които татко ти ти разказва?’

При АВС в пр. 37 опозицията е между формите за минало просто време на глагола *read* (*чета*) в деятелен залог (в първия конституент) и в страдателен (във втория).

(37) *All right, Megan, when you were growing up, do you remember {any stories that [(you read) (or were read to you)] that uh, stick in your mind}*? (КРАЕ – Ш)

‘Добре, Мегън, докато си растяла, помниш ли някакви разкази, които си чела или са ти чели, които, ъ, са останали в съзнанието ти?’

Втората група АВС, чиито конституенти обозначават същински алтернативи, обхваща **АВС**, чиито конституенти изразяват **сродни значения** (related meanings). Те обозначават **лица** и **предмети** (в най-общия смисъл на думата). Значенията са различни в двата езика.

В английския език например конституентите, които се отнасят до **лица**, назовават професии (пр. 38), а в българския посочват роднински отношения (пр. 39).

(38) *He then moved on to basic questions about **whether** they had been victims of crime, had relatives in prison **or** were related to {any [(police officers) (**or** prosecutors)]}*.
(АЛК)

‘След това той премина към основните въпроси дали са били жертви на престъпление, дали имат роднини в затвора или дали са свързани с полицейски служители или прокурори.’

(39) *Смешното бе там, че те двама нито можеха, нито щяха да узнаят **дали** това дете им е [(син), (**или** племенник), (**или** братовчед)], дори да подложеха Хризоте на едноседмични изтезания.* (БЛК)

От своя страна конституентите на ААВС, които обозначават **предмети** (в най-общия смисъл на думата), се отнасят например до образователни институции (пр. 40), а тези на БАВС назовават инструменти (пр. 41).

(40) *Is there anything else you wanted to talk about? [(High school) (**or** college)]?*
(КРАЕ – Ш)

‘Има ли нещо друго, за което искаш да говорим? За гимназията или колежа?’

(41) Г: *Виж какво си купих.*

Б: *[(Фазомер) (**или** отверка)]?* (КРБЕ – А)

Третата група АВС, чиито конституенти обозначават същински алтернативи, се състои от **АВС, чиито конституенти имат синонимни значения** (synonymous meanings).

(42) *Had this been [(a dream), (**or** a day-time vision)]?* (АЛКХМ)

‘Сън ли беше това, или видение през деня?’

И накрая, конституентите (или техни компоненти) на някои АВС, чиито конституенти обозначават същински алтернативи, се намират в **хипонимни отношения**. Конституентите на АВС в пр. 43 са две АР с опори прилагателните имена *музикален* и *артистичен*. Тъй като музиката е вид изкуство, можем да кажем, че *музикален* е хипоним на *артистичен*. Като имаме предвид обаче, че в българската разговорна реч съществителното име *артист* много често се използва вместо *актьор*, можем също така да анализираме *музикален* и *артистичен* като съхипоними.

(43) *Знаеш ли, че ... аз защо не съм открит сега като {[(музикален) (**или** артистичен)] талант}*? (КРБЕ – А)

3.2. АВС, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност

Приблизителността се определя като „1. пресмятане на сума или количество, което е почти правилно, но не точно; 2. нещо, което е подобно на нещо друго, но не е съвсем същото” (ОРСАЕН, Седмо издание, 2006: 62).

Докато АВС, чиито конституенти обозначават същински алтернативи, посочват, че говорещият не знае, но иска да узнае коя алтернатива е истинна, АВС, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност, показват, че говорещият не знае или не помни и не смята за важно да установи истинността на една от алтернативите.

Резултатите от корпусното проучване разкриха, че в зависимост от значението, което носят, **АВС, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност** (общо 102 ААВС в четирите корпуса, 0.036 %; 128 БАВС, 0.046 %), могат допълнително да се разделят на АВС (главно БАВС), които изразяват приблизителност; АВС, които имат идиоматично значение (те обаче се срещат само в българските корпуси); АВС, които носят алтернативно условно-отстъпително значение; АВС, чийто последен конституент придава (не)определеност на АВС; и АВС, чийто втори конституент изразява причина (откриват се само в българските корпуси).

Значението **приблизителност** се оказва много по-характерно за БАВС (88 появи в четирите корпуса, 0.031 %), отколкото за ААВС (28 появи, 0.01 %). В зависимост от това дали на конституентите са зададени точни стойности (exact values) или единият има *wh-* (или *k-*) стойност (*wh-* /*k-*/value), защото съдържа въпросителна *wh-* (или *k-*) дума, АВС се разделят на две подгрупи – АВС, които изразяват приблизителност с точни стойности, и АВС, които изразяват приблизителност с една (или повече) точна(и) стойност(и) и една *wh-* (*k-*) стойност. В рамките на всяка подгрупа са определени различни типове приблизителност.

Приблизителността с точни стойности може да бъде **числена** (или **количествена**) (в пр. 44 тя е представена чрез АВС, чиито конституенти са бройни числителни имена), **темпорална** (пр. 45 и 46), **ситуационна** (пр. 47) и **идентификационна** (пр. 48). БАВС изразяват и четирите типа приблизителност. В английските корпуси обаче се откриват само АВС, които изразяват темпорална приблизителност.

(44) *Вика: „За войника ти. Искам за Краси да му занесеш буркани.”* *{[(Осем ли) (десет)] буркана}* *наслага.* (КРБЕ – НВ)

(45) *Well, you know, he was, uh, **when** was it, [(last year) (or year before last)], he was voted the sexiest actor in movies or something.* (КРАЕ – С)

‘Ами, знаеш, той беше, ъ, кога беше това, миналата година ли, поминалата ли, определиха го чрез гласуване за най-секси актьор в киното или нещо подобно.’

(46) *Знайш какво значи, това беше [(януари **ли**), (февруари **ли**)], до юни тя не дойде в училището при мене.* (КРБЕ – НВ)

(47) *И, като отишъл брат ми там той знаеше английски само, италиански беше малко учил в Етиопия. И той [(отишъл **ли**), (помолил **ли** некого)], обяснил там кой му е баща}, баща ми предварително им беше писал и те казаха всичко ще се уреди.* (КРБЕ – НВ)

(48) С: *Студио **кво** беше, „Време” **ли**?*

П: *{Студио [(„Време” **ли**), („Екран” **ли**)]}, не знам. Некакво е такава.* (КРБЕ – А)

В зависимост от въпросителната *к-* (*wh-*) дума, която влиза в състава на последния конституент, **приблизителността с една (или повече) точна(и) стойност(и) и една *к-* (*wh-*) стойност** може да бъде **приблизителност с колко/*whatever*** (пр. 49 и 50), **с кога** (пр. 51) и **с какво/*what*** (пр. 52 и 53).

(49) Е: *Че една вечер в нощния бар с Иван пихме по кафе и той едно коняче и платихме {по [(петнайсе **ли**), (**колко**)]}*

И: *А, къде?*

Е: *[(Десет **ли**), (**колко**)]...Н...* (КРБЕ – А)

(50) *And you're gonna think: Well, wait now, where's [(the other eighteen thousand dollars) (or whatever)] coming in?* (КРАЕ – С)

‘И ще си помислиш: „Ама чакай сега, къде отиват другите осемнайсе хиляди долара или колко?”’

(51) *Баща ти, викам, след като аз говорих с тебе ли на обяд ти се, той ти се обади по телефона ли... да... да... да, каза че утре щяло, да, нещо да се заформи нещо. Ми [(утре **ли**), (**кога** **ли**)]...* (КРБЕ – А)

(52) *Един път минавахме през Левски и брат му ни караше със кола, те трябваше нещо да влязат да вземат [(някаква дамаджана **ли**) (**какво**)].* (КРБЕ – НВ)

(53) -- *and, uh, ladies, you know, uh, uh, I, don't know **if** that's [(marketing) (or what)], but they, they definitely have a, uh, I think a, a winter type wardrobe, and then a spring, and then a summer ...* (КРАЕ – С)

‘... и, ъ, дамите, знаеш, ъ, ъ, аз, не знам маркетинг ли е това, или какво, но те, те определено имат, ъ, мисля, зимен гардероб и после пролетен, и после летен ...’

Към тази подгрупа спадат и **АВС**, които изразяват колебание от страна на говорещия. Това значение е по-характерно за ААВС в корпусите, отколкото за БАВС. Последният конституент на такива АВС не е изразен, защото последната алтернатива не е ясна на говорещия. Контекстът и логиката обаче сочат, че тя е подобна на изразените алтернативи. Неизразеният конституент носи различни значения в английския и българския език. (В пр. 54 обозначава местоположение във времето, а в пр. 55 – промяна на местоположението в пространството, по-точно цел.) От прагматична гледна точка той може да се тълкува като „нещо друго”, „някой друг”, „някакви други”, „някъде другаде” (пр. 55), „по някое друго време” (пр. 54).

(54) *And, umm, I don't remember [(whether it was that night), (or)], I think it was later.* (КРАЕ – Ш)

‘И, хмм, не помня дали беше оная нощ, или, мисля, че беше по-късно.’

(55) *[(Вие сте тръгнали малко по Южния парк) (или)]?* (КРБЕ – А)

В българските корпуси има и няколко **АВС с идиоматично значение**.

АВС в пр. 56 изразява числена (или количествена) приблизителност и може да се разглежда като прагматичния еквивалент на наречието *много*.

(56) *{[(Една **ли**), (две **ли**)] бяха обидите}, да ги преброиш и да ги претеглиш колко струват?* (БЛКХМ)

Както в английските, така и в българските корпуси се срещат **АВС с „алтернативно условно-отстъпително значение”** („alternative conditional-concessive meaning”) (Куърк и съавтори 1985: 1100).

(57) *I loved to go outside. Our neighbors had a big pasture. So actually I'd go sit in the pasture and read. [(Sun) (or freezing)], I loved it!* (КРАЕ – Ш)

‘Харесваше ми да излизам навън. Съседите ни имаха голямо пасище. Така че всъщност аз често отивах да седна сред пасището и да почета. Пек или студ, харесваше ми!’

(58) *[(Топло) (или студено)], беше облечен с куртка, чиста, добре изгладена, винаги закопчана догоре, с бели ръкавици, като че ли е тръгнал на султански прием, а не сред тази измет, струпана в такова изобилие тук, в затвора.* (БЛКХМ)

Четвъртата група ABC, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност, се състои от ABC, **чийто последен конституент придава (не)определеност на ABC**. Тези ABC допълнително се разделят на ABC, **чийто втори конституент е корекция на първия**, т.е. той коригира информацията, предавана от първия конституент (Куърк и съавтори 1985: 933) (пр. 59 и 60); ABC, **чийто последен конституент внася неопределеност в ABC** (обикновено той съдържа неопределително местоимение като *something* в пр. 61 и *нещо* в пр. 62); и ABC, **чийто втори конституент внася определеност в ABC** (в пр. 63 *the weird /странното/* обозначава специфична част от *the particular /особеното/*).

(59) *{[(Do you remember any stories) (or do you have any stories)] about your grandparents}? (КРАЕ – Ш)*

‘Помниш ли някакви истории, или имаш ли някакви истории, за баба ти и дядо ти?’

(60) *Аз непрекъснато съм се обърнала на, на, на {един [(следовател ли) да ти кажа (или милиционер)]}, не мога да ти кажа, и то от колко години.* (КРБЕ – НВ)

(61) *... I think it's, uh, is it [(after, uh, Labor Day) (or something)], I don't know and, and, uh, so, you know, the, the social attitude has a little bit to do with, uh, I think the way we dress.* (КРАЕ – С)

‘... Мисля, че е, ъ, след, ъ, Деня на труда ли е, или нещо такова, не знам, и, и, ъ, и така, знаеш, отношението на обществото има нещо общо с, ъ, мисля, начина, по който се обличаме.’

(62) *И къде, само така [(обиколка с автобуса ли), (или и други неща слизахте да разглеждате)]? (КРБЕ – А)*

(63) *Is there something {[(particular) (or like really weird)] that she's told you that stands out in your mind}. (КРАЕ – Ш)*

‘Има ли нещо особено или наистина странно, което тя ти е разказала, което изпъква в съзнанието ти?’

Последната група ABC, чиито конституенти изразяват отношения на приблизителност, включва ABC (срещат се само в българските корпуси), **чийто втори**

конституент изразява причина. В пр. 64 той формулира причината за отрицателното следствие, представено чрез първия конституент (Савова 1986: 175). В подобни примери „или е с функция на каузално-въпросителна дума”, т.е. изпълнява функцията на *защото* (пак там 1986: 175). Следователно вторият конституент може да се интерпретира като *защото ти не разрешаваши ли*.

(64) *[(Не пуши детето) (или ти не разрешаваши)]?* (КРБЕ – А)

4. Анализ на репликите-реакции на адресата

Според възприетата терминология в дисертационния труд под „**реплика-реакция**” („reply”) се разбира „всичко, което някой казва в резултат на зададения му въпрос” (Хъдълстън & Пулъм 2005: 162 – авторите обаче използват термина „response” със значението, което тук влагам в „reply”). Репликите-реакции се делят на „**отговори**” („answers”) и „**отклици**” („responses”). Отговорът е реплика-реакция, която изпълнява условията за отговор на съответния тип въпрос, а откликът – реплика-реакция, която не ги изпълнява.

Нека разгледаме репликите-реакции на различните типове въпроси.

Както вече беше споменато, **полярни въпроси** като тези в пр. 65 и 66 имат само два възможни отговора – положителен и отрицателен. Единият „се извежда направо от самия въпрос, а другият е негова полярна противоположност” (пак там 2005: 163). Въпросите в пр. 65 и 66 имат отговорите, дадени съответно в 65а) и 66а). *John has arrived* (Джон пристигна) и *Иван ще ходи на екскурзия в Испания* произхождат от самите въпроси, а *John hasn't arrived* (Джон не е пристигнал) и *Иван няма да ходи на екскурзия в Испания* са техните отрицателни съответствия.

(65)	<i>Has John arrived?</i>		<i>‘Пристигна ли Джон?’</i>
a)	<i>Yes, John has arrived.</i>		<i>No, John hasn't arrived.</i>
	<i>‘Да, Джон пристигна.’</i>		<i>‘Не, Джон не е пристигнал.’</i>
б)	<i>Yes, he has.</i>	<i>Yes.</i>	<i>He has.</i>
	<i>‘Да.’</i>	<i>‘Да.’</i>	<i>‘Пристигна.’</i>
	<i>No, he hasn't.</i>	<i>No.</i>	<i>He hasn't.</i>
	<i>‘Не.’</i>	<i>‘Не.’</i>	<i>‘Не е пристигнал.’</i>
в)	<i>I don't know.</i>	<i>Who cares?</i>	<i>Why are you asking?</i>
	<i>‘Не знам.’</i>	<i>‘На кого му пука?’</i>	<i>‘Защо питаш?’</i>

(66) *Ще ходи ли Иван на екскурзия в Испания?*

а) *Да, Иван ще ходи на екскурзия в Испания.*

Не, Иван няма да ходи на екскурзия в Испания.

б) *Да. Да, ще ходи. Ще ходи.*

Не. Не, няма да ходи. Няма да ходи. Няма.

в) *Не знам. На кого му пука? Защо питаш?*

Алтернативният въпрос дава избор между две (понякога и повече) алтернативи, всяка от които може да послужи за отговор. Така, въпросите в пр. 67 и 68 имат два възможни отговора – тези в 67а) и 68а).

(67) *Has Mary come by train or by bus?*

‘С влак ли дойде Мери, или с автобус?’

а) *Mary has come by train. Mary has come by bus.*

‘Мери дойде с влак.’ ‘Мери дойде с автобус.’

б) *By train. By bus.*

‘С влак.’ ‘С автобус.’

в) *I don't know. Who cares? Why are you asking?*

‘Не знам.’ ‘На кого му пука?’ ‘Защо питаш?’

(68) *На море ли ще ходят Иванови това лято, или на балкан?*

а) *Това лято Иванови ще ходят на море.*

Това лято Иванови ще ходят на балкан.

б) *На море. На балкан.*

в) *Не знам. На кого му пука? Защо питаш?*

„Пропозиционалното съдържание на въпросите с променлива („variable questions”)”, наричани тук **отворени въпроси**, „се състои от отворена пропозиция, т.е. пропозиция, която съдържа променлива величина” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 872). За да се получат отговори на подобни въпроси, е необходимо на променливата да се зададат различни стойности (пак там 2002: 872, 899). Пропозиционалното съдържание на въпросите в пр. 69 и 70 е съответно *Robert has come for reason x* (*Робърт дойде поради причина x*) и *Иван не замина за Испания поради причина x*, където *x* е променливата величина. Въпросите могат да получат отговори като тези в 69а) и 70а). Те задават различни стойности на променливата *x*.

(69) *Why has Robert come? ‘Защо дойде Робърт?’*

- а) *Robert has come to see us.*   ‘Робърт дойде да ни види.’
Robert has come to bring back a dictionary.
‘Робърт дойде да върне един речник.’
- б) *To see us.*   *To bring back a dictionary.*
‘Да ни види.’   ‘Да върне един речник.’
- в) *I don't know.*   *Who cares?*   *Why are you asking?*
Не знам.   *На кого му пука?*   *Защо питаш?*
- (70) *Защо Иван не замина за Испания?*
- а) *Иван не замина за Испания, защото се разболя.*
Иван не замина за Испания, защото изпусна самолета.
- б) *Защото се разболя.*   *Разболя се.*
Защото изпусна самолета.   *Изпусна самолета.*
- в) *Не знам.*   *На кого му пука?*   *Защо питаш?*

И така, **реплики а)** в примерите по-горе са **отговори**, тъй като удовлетворяват горепосочените критерии за отговор на съответния тип въпрос. Вместо тях обаче адресатът може да произнесе изречения като б) и в) в примерите по-горе. Реплики като 65б) „изразяват същия отговор” като реплики 65а), защото, „макар и различни по форма, те са еквивалентни [по смисъл]” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 865–6) на 65а). Смятам, че това е валидно и за останалите б) изречения от горните примери, т.е. те предават същия смисъл като а) и следователно изразяват същите отговори. По тази причина в дисертацията разглеждам **реплики б)** като **отговори**. **Реплики в)** обаче не са отговори, понеже не изпълняват условията за отговор на съответния тип въпрос. Те са **отклици**. Общият термин, който използвам за отговорите и откликите, е „реакция”. В този смисъл **всички реплики а), б) и в)** в пр. 65 – 70 са **реакции**.

Необходимо е да направим и още едно уточнение – в дисертационния труд под „израза ‘отговор’ се разбира ‘правилен отговор’”, а „правилният отговор обикновено е този, който е истинен” (пак там 2002: 866).

Количественото емпирично изследване доведе до **три основни заключения**. Както можеше да се очаква, **най-голям е броят на А&БАВС, които образуват или са част от изречения, използвани като преки алтернативни въпроси** (88 ААВС в четирите корпуса, 0.031 %; 56 БАВС, 0.02 %). Оказа се обаче, че за разлика от БАВС (3 появи, 0.001 %) **много ААВС се откриват и в преки полярни въпроси** (43 появи,

0.015 %). И накрая, в корпусите ААВС се срещат рядко в преки отворени въпроси (6 появи, 0.002 %), а БАВС – почти никога (1 поява в четирите корпуса).

4.1. Преки алтернативни въпроси

Както в английския, така и в българския език алтернативните въпроси могат да получат **отговор, отклик, и двете** (и отговор, и отклик) или изобщо да останат **без реплика-реакция** от страна на адресата. В английските корпуси броят на АВС във въпроси, които получават отговор, е най-голям – 50 АВС (0.018 %). В българските корпуси броят на АВС във въпроси, които получават отговор (27 АВС, 0.01 %), и в такива, които предизвикват отклик у адресата (24 АВС, 0.009 %), е почти един и същ.

И в двата езика, **когато втората алтернатива е изразена, тя (или неин вариант) служи за отговор** (пр. 71 и 72) **почти толкова често** (17 ААВС, 0.006 %; 12 БАВС, 0.004 %), **колкото и първата алтернатива (или неин вариант)** (22 ААВС, 0.008 %; 10 БАВС, 0.004 %) (пр. 73 и 74).

(71) А: [(Is there anything else you want to talk about) (or is that pretty much all you had to say)]?

Б: *That's pretty much it.* (КРАЕ – Ш)

А: *‘Има ли нещо друго, за което искаш да говорим, или това е горе-долу всичко, което имаше да кажеш?’*

Б: *‘Това е горе-долу всичко.’*

(72) А: *Коланът какъв ще е? Пак ли на чорчик?*

Е: *Не, обикновен примерно.*

А: [(Двоен) (или обикновен)]?

Е: *Не, обикновен.* (КРБЕ – А)

(73) А: *Right, uh, is yours a, is it a, [(a slab foundation) (or pier and beam)]?*

Б: *It's slab.* (КРАЕ – С)

А: *‘Така, ъ, вашата, тя постройка от плочи ли е, или от подпори и греди?’*

Б: *‘От плочи е.’*

(74) Е: *Мъжът ù беше, [(капитан на кораб ли беше), (офицер на кораб ли беше)].*

И: *Капитан на кораб.* (КРБЕ – А)

Когато въпросът съдържа ABC с неизразен или частично неизразен последен конституент, адресатът може или да избере една от изразените алтернативи (пр. 75 и 76), или да изкаже липсващата алтернатива и да я посочи като правилен отговор (пр. 77 и 78).

(75) A: *And how was growing up in Charlotte? [(Did you like it) (or)]?*

Б: *Yeah, I liked it a lot.* (КРАЕ – Ш)

А: ‘И как беше да растеш в Шарлът? Харесваше ли ти, или?’

Б: ‘Да, много ми харесваше.’

(76) A: *[(Вие сте тръгнали малко по Южния парк) (или)]?*

В: *Да, да, да.*

Г: *До Южния парк малко.* (КРБЕ – А)

(77) A: *Uh, [(do you have your own kiln) (or do you, do you ...)]*

Б: *No I've, uh, you, you can rent people's kiln.* (КРАЕ – С)

А: ‘Ъ, имаш ли собствена пещ, или ти, ти ...’

Б: ‘Не, аз, ъ, ти, можеш да наемеш пещта на някого.’

(78) В: *Вие на какво бяхте?*

Л: *Как на какво?*

В: *Е ми [(на конференция ли), (на...)]*

Л: *Не, с мойта работа свързано.* (КРБЕ – А)

Отговорът на английски и български алтернативен въпрос обикновено е елиптичен и е придружен от отклик, „съдържащ допълнителна информация, която не се изисква от въпроса” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 866). Общо взето, когато избира първата алтернатива, адресатът изразява и отклик, защото съзнателно или несъзнателно се съобразява с установените социални норми за добър разговор, добри обноски и учтиво поведение. За да проведат добър разговор, събеседниците „трябва да слушат внимателно, да проявяват интерес и да задават въпроси, и двамата да слушат и да говорят, да отговарят на въпроси и да дават допълнителна информация” (Тейлър 2004: 31). Във всички примери по-горе и по-долу отклиците са подчертани с вълнообразна линия.

(79) A: *[(Was that told to you) (or did you read that)]?*

Б: *Um, that was told to me and I saw that genie coming out of the bottle in the picture in the book was not about a kind and loving genie.* (КРАЕ – Ш)

А: 'Разказаха ли ти я, или ти я прочете?'

Б: 'Хм, разказаха ми я и видях онзи джин да излиза от бутилката на картинката в книгата, не беше за мил и обичлив джин.'

(80) В: А [(поставихте ли такива радиатори) (или още не сте ги слагали – сега започвате)]?

А: А, сложихме ги радиаторите, сега боядисваме и чистиме. (КРБЕ – А)

Когато избира втората алтернатива, адресатът изразява и отклик, обикновено за да се обоснове защо отхвърля първата алтернатива и се спира на втората.

(81) А: *Well, isn't, isn't Sleeping with the Enemy, isn't that a, is, is it, [(is it a terror movie) (or is it just suspenseful)]?*

Б: *It's suspenseful. I don't think it's very terror. I mean, there's not really any, uh, blood and guts in it or anything like that, it's, it's more suspense.* (КРАЕ – С)

А: 'Е добре, не е ли, „Да спиш с врага” не е ли, не е ли това, това страшен филм ли е, или просто те държи в напрежение?'

Б: 'Държи те в напрежение. Не мисля, че е много страшен. Имам предвид, че в действителност в него няма, ъ, кръв и черва или нещо подобно, той е, по-скоро те държи в напрежение.'

(82) А: А бебето станало [(без да го иска) (или нарочно)]?

Б: *Не, не, тя не се е пазила въобще, нарочно.* (КРБЕ – НВ)

Английските и българските алтернативни въпроси най-често предизвикват отклик вместо отговор, когато адресатът отхвърля „въпросно – отговорната пресупозиция” на алтернативния въпрос (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 900). В пр. 83 и 84 говорещият предполага, че една от алтернативите е истинна, но адресатът не е съгласен с това и отхвърля пресупозицията на говорещия, като не избира нито една от предложените му алтернативи и вместо отговор изразява отклик.

(83) А: *Well, as far as being a story, this is not an ordinary story that every family tells, obviously some do, um, [(is it something that comes up a lot) (or is it you know, something that your family doesn't talk about a lot) (or is it something that comes up on a pretty regular basis)]?*

Б: *Maybe once in a while.* (КРАЕ – Ш)

А: 'И тъй, колкото до историята, това не е обикновена история, която всяко семейство разказва, очевидно някои го правят, хм, тя нещо, което често

възниква при разговор, ли е, или е, знаеш, нещо, за което семейството ти не говори много, или е нещо, за което се говори сравнително редовно?’

Б: ‘Може би от време на време.’

(84) И: .... **Откъде** е дядо Димитър беше? [*(От Велес) (или от Щип)*]? На майка ми баща ѝ.

Б: Кой, бе?

Ж: *От Радовиш, бе.* (КРБЕ – А)

Някои български отклици посочват „перлокуционния ефект” (Сърл & Вандервекен 1985: 11–2; Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 860), който говорещият има или няма за цел да предизвика у адресата (Сърл & Вандервекен 1985: 11–2). Те обикновено разкриват емоционалното състояние на последния.

Алтернативният въпрос в пр. 85 издава гнева на говорещия и неговия упрек към адресата заради предишните му думи и поведение. Перлокуционният ефект върху адресата е отразен в неговия отклик – той се извинява.

(85) — *Какво знаеш ти за моите рани? — процеди той през зъби. — И защо ме повика днес тук? [(Да говорим за работа), (или да си правиш с мен експерименти като с лабораторна мишка)?]*

— *Извинявай!* (БЛК)

Поради една или друга причина алтернативните въпроси понякога остават **без реплика-реакция**. В пр. 86 говорещият просто не дава шанс на адресата да отговори.

(86) *А и [(печката не престава да гори сигурно...)] (Или я гасите), а? Оня ден слънцето ги изтакова ... Владко като се зачервил, зачервил, ще му се пръснат бузките ...* (КРБЕ – НВ)

4.2. Преки полярни въпроси с вътрешни АВС

Подобно на алтернативните въпроси, **английските полярни въпроси с вътрешни АВС** могат да получат **отговор, отклик, и двете** (и отговор, и отклик) или изобщо да останат **без реплика-реакция** от страна на адресата. **Полярните въпроси в българските корпуси обаче не получават отговор.**

Броят на ААВС във въпроси, които предизвикват отговор (23), е малко по-голям от този на ААВС във въпроси, които пораждат само отклик у адресата (17).

Отговорите обикновено съдържат само една дума – *yes* (*да*), *no* (*не*), *nothing* (*нищо*).

(87) A: *Do you remember anything that, um, I mean, there are always books that I liked, I always had to read everything but uh, there were certain things that I liked more than others, do you remember anything you liked in particular, um, {about [(stuff you had to read maybe in your English class) (or um, things like that)]}?*

Б: *Nothing.* (КРАЕ – Ш)

А: ‘Спомняш ли си нещо, което, хм, имам предвид, винаги е имало книги, които съм харесвал, винаги е трябвало да чета всичко, но, ъ, имаше някои неща, които ми харесваха повече от други, спомняш ли си нещо, което особено ти е харесвало, хм, за нещата, които е трябвало да четеш, може би в час по английски, или, хм, нещо подобно?’

Б: ‘*Нищо.*’

Много често адресатът дава не само положителен или отрицателен отговор, но добавя и отклик, най-вече за да обоснове избора си на отговор.

(88) A: *Did you look forward {to [(reading) (or hearing her read)] James and the Giant Peach}?*

Б: *Yeah, sure did, I think, think I enjoyed James and the Giant Peach.* (КРАЕ – Ш)

А: ‘*Чакаше ли с нетърпение да четете или да я чуеш как чете „Джеймс и гигантската праскова“?*’

Б: ‘*Да, разбира се, мисля, мисля, че харесвах „Джеймс и гигантската праскова“.*’

В английските корпуси адресатът изразява **отклик** вместо да даде отговор, когато смята, че чрез прекия полярен въпрос говорещият индиректно му задава друг въпрос и изисква отговор точно на този въпрос. Откликът в пр. 89 подсказва, че адресатът тълкува полярния въпрос като *What other specific things invade your privacy?* (*Какви други специфични неща превземат личното ти пространство?*) и дава отговор именно на този отворен въпрос.

(89) A: *Are there, are there any other specific things that, that you feel like, where, where you feel your privacy to be invaded [(on a day-to-day basis) (or growing on a growing frequency)]?*

Б: Well, the classic, the other classic examples, the Jehovah's Witness or, or Mormons or someone knocking at the front door, um, which is more intrusive ... (КРАЕ – С)

А: 'Има ли, има ли някакви други специфични неща, които, за които смяташ, че, които, които смяташ, че ежедневно или пък все по-често превземат личното ти пространство?'

Б: 'Ами, класическите, другите класически примери, Свидетелите на Йехова или, или мормоните, или някой чука на предната ти врата, хм, което е по-голямо натрапване ...'

Що се отнася до отклиците в българските корпуси, непосредственият контекст на пр. 90 разкрива, че говорещият нарочно задава полярния въпрос с цел да получи отрицателен отговор, за да може самият той да отговори остроумно на непрекия отворен въпрос *Аз защо не съм открит сега като музикален или артистичен талант*. Вместо отговор обаче, адресатът на свой ред задава въпрос, което показва, от една страна, че е разтълкувал погрешно намерението на говорещия, а от друга, че търси потвърждение на информацията на говорещия, че още не е забелязан като музикален или артистичен талант.

(90) Д: Знаеш ли, че ... аз защо не съм открит сега като [(музикален) (или артистичен)] талант?

С: Още ли не са те открили?

Д: Защото, защото проявам късно, към един и половина чак през нощта, когато тия ... (КРБЕ – А)

И накрая, полярните въпроси в корпусите не предизвикват **никаква реплика-реакция** у адресата, когато следват или предхождат друг въпрос и именно този въпрос получава отговор и/или отклик. В пр. 91 има два полярни въпроса. Вторият съдържа две АВС и е зададен с цел да насочи мислите на адресата в дадена посока. Адресатът отговаря на първия полярен въпрос, т.е. на този, който предхожда въпроса с АВС.

(91) А: Is there a story that changed in significance as you've gotten older? Like maybe you've read, you remember hearing a book, and then you [(heard it again) (or read it again)] that [(changed in meaning) (or meant something different to you)]?

Б: Uh, yeah actually. I remember, my parents actually read to me, um, Watership Down, which is a story about a bunch of rabbits who, um, get driven out of wherever they're living, ... (КРАЕ – III)

А: *‘Има ли разказ, който е променил значимостта си, докато си растял? Като например може би си чел, спомняш си да си чул книга и после пак си я чул или пак си я прочел, която е променила смисъла си или е значела нещо друго за теб?’*

Б: *‘Ъ, да всъщност. Спомням си, че родителите ми всъщност ми четяха, хм, „Хълмът Уотършип“, който е разказ за група зайци, които, хм, са изгонени оттам, където живеят, ...’*

В други случаи, докато разказва някаква история, говорещият решава да не предаде думите на адресата.

(92) *And we'd try, we'd try to say, “Didn't you bring [(any pants) (or anything)]? We're, we're out here in the warehouse”.* (КРАЕ – С)

‘И се опитахме, опитахме се да кажем: „Не си ли донесе някакви панталони или нещо такова? Ние сме, ние сме тук навън в склада”.’

(93) *Викам: Ами аз такива работи чул **ли** си ме да говоря, викам, [(пред баща ти) (или пред майка ти), (или пред тебе)]? (КРБЕ – НВ)*

4.3. Преки отворени въпроси с вътрешни АВС

Данните показват, че **английските отворени въпроси с вътрешни АВС** предизвикват **отговор** (пр. 94) или **отклик** (пр. 95), а **българските** – само **отклик** (пр. 96). В корпусите няма отворени въпроси без реплика-реакция от страна на адресата.

(94) *A: So **what** kind of reaction would she get {from [(you) (or other people that heard her)]}?*

Б: *Belly laughs! Roll on the floor laughing!* (КРАЕ – III)

А: *‘Тогава каква реакция е предизвиквала тя у теб или у други хора, които са я слушали?’*

Б: *‘Заболяваше ни коремът от смях! Въргаляхме се по пода от смях!’*

(95) *A: **{What [(stories) (or books)]}** do you remember somebody reading to you?*

Б: *Well, my cousin helped me learn to read before I ever started school, and most of those were just your little, basic, I Can Read books.* (КРАЕ – III)

А: *‘Какви разкази или книги си спомняш някой да ти е чел?’*

Б: ‘Ами, братовчед ми ми помогна да се науча да чета преди изобщо да тръгна на училище и повечето от тия бяха просто малките основни книжки „Аз мога да чета”.’

(96) В: *А кой пееше във вас, [(на флейта) (или на китара)] вчера?*

Е: *Не, не. Не е било от нас. Ние от ...* (КРБЕ – А)

По подобие на алтернативните въпроси отворените въпроси предизвикват **отклик** вместо отговор, когато **адресатът отхвърля „въпросно – отговорната пресупозиция” на отворения въпрос** (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 900). Отворената пропозиция на въпроса в пр. 96 е *Някой х пееше във вас на флейта или на китара вчера*, а въпросно–отговорната пресупозиция – *Някой пееше във вас на флейта или на китара вчера*. Репликата на адресата *Не, не. Не е било от нас. Ние от ...* „не задава стойност на променливата” (пак там 2002: 900) в отворената пропозиция и следователно отхвърля въпросно – отговорната пресупозиция. С други думи, репликата „показва, че няма такава стойност на *x*, при която [отворената пропозиция] е истинна” (пак там 2002: 900). По тази причина тя не е отговор, а отклик.

5. Синтактични реализации на АВС

Корпусното проучване разкри, че както в английския, така и в българския език **конституентите на АВС** могат да бъдат от най-различни синтактични категории. **Най-често те са NP** (пр. 97 и 98), **PP** (пр. 99 и 100) и **затворни въпросителни самостоятелни** (пр. 101 и 102) и **подчинени предикативни единици** (пр. 103 и 104).

(97) ... *Well, that's what she said to us, she said, “Now, do you all want him to go to a, [(a state college) (or a private college)]?”* ... (КРАЕ – С)

‘... *Та ето какво ни каза тя, тя каза: „Е, всички ли искате той да отиде в държавен колеж или частен колеж?”* ... ’

(98) *Ама [(боя ли) е, (или хоросан)]?* (КРБЕ – А)

(99) *Now, I agree with their right to, um, pursue their religion of choice in that, whatever manner they want to, but I think they also should respect the sanctity of the American home **whether** it be [(in a house) (or in an apartment)].* (КРАЕ – С)

‘Е, съгласен съм с правото им да, хм, прокарат религията, която са избрали, по този, по какъвто начин искат, но мисля, че също така трябва да зачитат неприкосновеността на американския дом, бил той в къща или в апартамент.’

(100) *Не знам, [(пред ядене **ли**) пикаят тия деца, (след ядене **ли**)]...* (КРБЕ–НВ)

(101) *[(Was that told to you) (or did you read that)]?* (КРАЕ – Ш)

‘Разказаха ли ти я, или ти я прочете?’

(102) *[(Пуши **ли**) (или не пуши)]?* (КРБЕ – А)

(103) *But of course when all the surrounding, the stores or whatever, everybody had lost money and so the whole economy was totally poor [(whether they actually lost money) (or not)].* (КРАЕ – Ш)

‘Но, разбира се, когато всички наоколо, магазините или каквото и да е, всички били изгубили пари и тъй цялата икономика била съвсем съсипана, независимо дали те действително били изгубили пари, или не.’

(104) *Аз си мисля, викам, дали да ти се обадя, нали да дойдеш до нас да се видим по на кафе, обаче знам ли те [(четеш **ли**), (не четеш **ли**)].* (КРБЕ – А)

Конституентите на АВС могат също така да бъдат **N** (пр. 105 и 106), **AP** (пр. 107 и 108), **AdvP**, **VP** (пр. 109), **отворени въпросителни самостоятелни и подчинени предикативни единици, подчинени определителни предикативни единици** (пр. 110) и др.

(105) *Do you have any, do you have {any [(sisters) (or brothers)]}?* (КРАЕ – Ш)

‘Имаш ли някакви, имаш ли някакви сестри или братя?’

(106) *Аз непрекъснато съм се обърнала на, на, на {един [(следовател **ли**) да ти кажа (**или** милиционер)]}, не мога да ти кажа, и то от колко години.* (КРБЕ – НВ)

(107) *You mean like [(imaginary), (or fictional)] stories?* (КРАЕ – Ш)

‘Имаш предвид като въображаеми или измислени истории?’

(108) *Нека най-после Тимая смъкне покривалото си, за да видим **дали** била [(хубава) (**или** грозна)].* (БЛК)

(109) *Вървя и си мисля. Викам сега гримът ми [(разцапан **ли** е), (**или** не е разцапан)].* (КРБЕ – НВ)

(110) *Do you ever, do you have any stories that, do you remember {any stories [(that daddy used to tell you) (or that daddy tells you)]}?* (КРАЕ – Ш)

‘Ти някога, имаш ли някакви истории, които, спомняш ли си някакви истории, които татко ти преди често ти е разказвал или които татко ти ти разказва?’

И в двата езика по-голямата част от ABC са примери за **бинарна „несмесена координация”** (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 1333) на **фрази или предикативни единици**, т.е. конституентите на ABC са две фрази (пр. 97 – 100, 107 – 109) или предикативни единици (101 – 104, 110) от една и съща синтактична категория. Има обаче и **случаи на бинарна „смесена координация”**, т.е. „координация на различни [синтактични] категории” (пак там 2002: 1326). ABC в пр. 111 се състои от PP и AdvP, а тази в пр. 112 – от една затворена и една отворена въпросителна подчинена предикативна единица.

(111) *Do you feel like, do you think it would have been different if you had gone to school [(in Boston) (or someplace else up north)]?* (КРАЕ – III)

‘Смяташ ли, че, мислиш ли, че щеше да е различно, ако беше ходила на училище в Бостън или някъде другаде на север?’

(112) *Имало два тролея, [(зад тролея ли са били), (как е било)] не знам, и пострада.* (КРБЕ – А)

Макар и рядко, но все пак в корпусите се срещат и **тричленни ABC** (пр. 113 и 114). Има и **ABC с неизразен последен конституент** (пр. 115 – 117).

(113) *Did you have any family storytelling rituals, [(a story at bedtime), (reading a Bible story) (or any of those sorts of things)]?* (КРАЕ – III)

‘Имахте ли някакви семейни ритуали за разказване на истории – приказка за лека нощ, четене на история от Библията или нещо от този сорт?’

(114) *Викам: Ами аз такава работи чул ли си ме да говоря, викам, [(пред баща ти) (или пред майка ти), (или пред тебе)]?* (КРБЕ – НВ)

(115) *Do you remember hearing stories that your parents would tell you as a child, maybe {about [(their past) (or --)]}?* (КРАЕ – III)

‘Спомняш ли си да си чувал истории, които родителите ти са ти разказвали като дете, може би за миналото им или ...?’

(116) *Do you, do you work like [(half days) (or half weeks) (or ...)]* (КРАЕ – С)

‘Ти, на половин ден ли работиш, или на половин седмица, или ...’

(117) *Чий цигари са тия бг, [(У-еса) (или...)] Японски. Джапан! Брей тия джапани ...* (КРБЕ – НВ)

И в английския, и в българския език конституентите на ABC обикновено се намират в съседство, т.е. разположени са един до друг, при това най-често в рамките на

едно и също изречение (вж. примерите по-горе). В някои редки случаи обаче, ABC в корпусите са разделени между две съседни изречения, т.е. конституентите им се оказват в две различни изречения (пр. 118 и 119).

(118) [*Are your brothers or sisters as much of a reader as you are?*] (*Or have an interest at all in reading?*)? (КРАЕ – Ш)

‘Братята и сестрите ти четат ли толкова много като теб? Или имат ли изобщо интерес към четенето?’

(119) *А, мисли си, ти ми каза, че ще дойдеш и аз те чакам. [(За какво ще ме лъжеш!)] (Или ти е по-приятно така.)* (КРБЕ – НВ)

Друг резултат от корпусното изследване е, че **предпооставянето на първия конституент на ABC** (пр. 120) **или на цялата ABC** (пр. 121) **е явление, характерно за БАВС**. В дисертационния труд тези ABC са анализирани с помощта на **конструкцията „предядро + ядро”** („prenucleus + nucleus construction”), предложена от Хъдълстън, Пулъм и съавтори (2002: 48–50). Предпооставянето обаче не е типично за ABC в английските корпуси.

(120) *Ама [(боя ли) е, (или хоросан)]?* (КРБЕ – А)

(121) *{[(Една ли), (две ли)] бяха обидите}, да ги преброиш и да ги претеглиш колко струват?* (БЛКХМ)

Конструкцията „предядро + ядро” е начин да се анализира и да се представи графично конституентната структура на неканонични предикативни единици като въпросителни предикативни единици, които включват инверсия на подлога и спомагателния глагол (или на подлога и сказуемото) или изобщо предпооставяне на VP конституент (пак там 2002: 48–50).

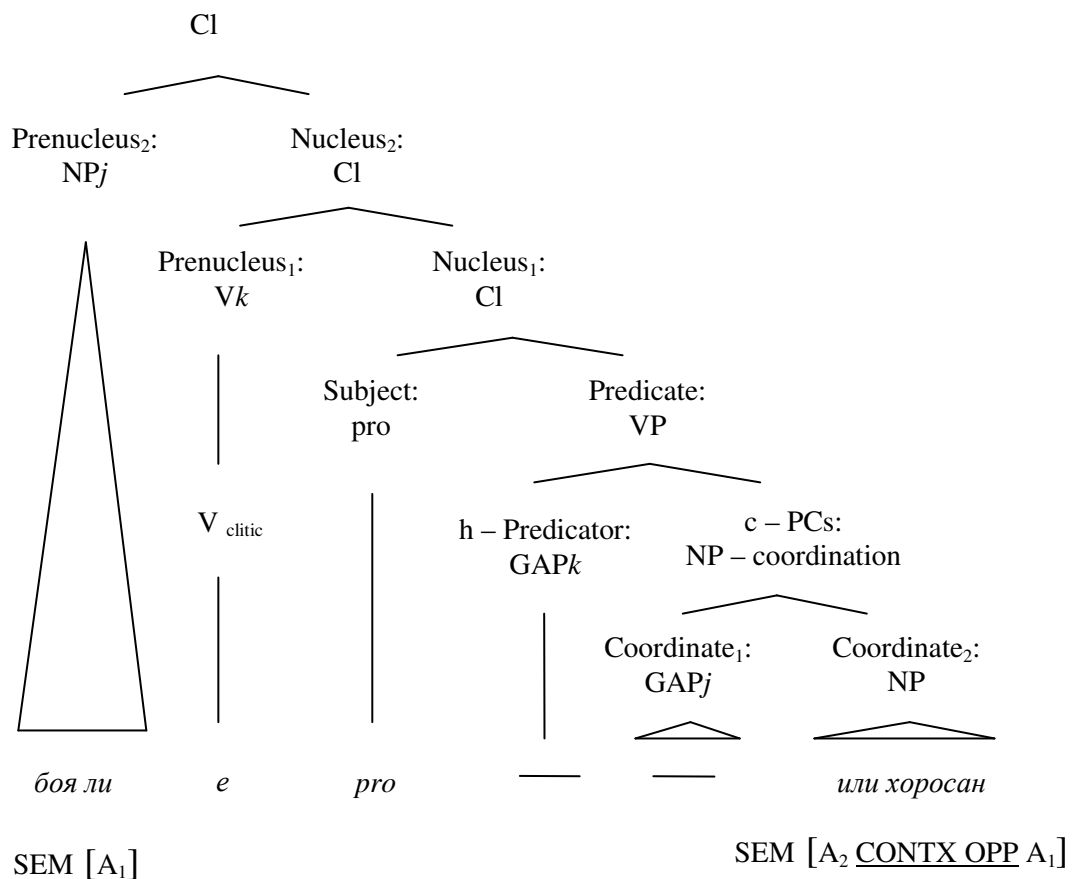
В предикативни единици като *боя ли е, или хоросан* (пр. 120) и *една ли, две ли бяха обидите* (пр. 121) има две конструкции „предядро + ядро”, като долната „изпълнява функцията на ядро” (пак там 2002: 49) в горната (вж. фиг. 1 и 2).

В пр. 120 долната конструкция *е или хоросан* (индекс ₁ на фиг. 1) е ядро в горната *боя ли е, или хоросан*. В долната конструкция глаголът *е* се намира в позиция преди ядрото (nucleus) и представлява предядрото (prenucleus). Предядрото „е следвано от ядрото, което се реализира от предикативна единица с познатата структура, състояща се от подлог (subject) и предикат (predicate)” (пак там 2002: 48–9). Тъй като в нашия пример местоименият подлог е изпуснат, неговата позиция в ядрото е

отбелязана с *pro* (Пенчев 1998: 140). В ядрото сказуемото (predicator) е реализирано чрез празен елемент (GAP), коиндексиран чрез индекс *k* с глагола (V) в предядрото. Коиндексацията е способ, който посочва, че елементът в предядрената позиция (глаголът *e* в нашия случай) функционира „във вторичен или производен смисъл” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 49) като опора на глаголната фраза (VP) в ядрото.

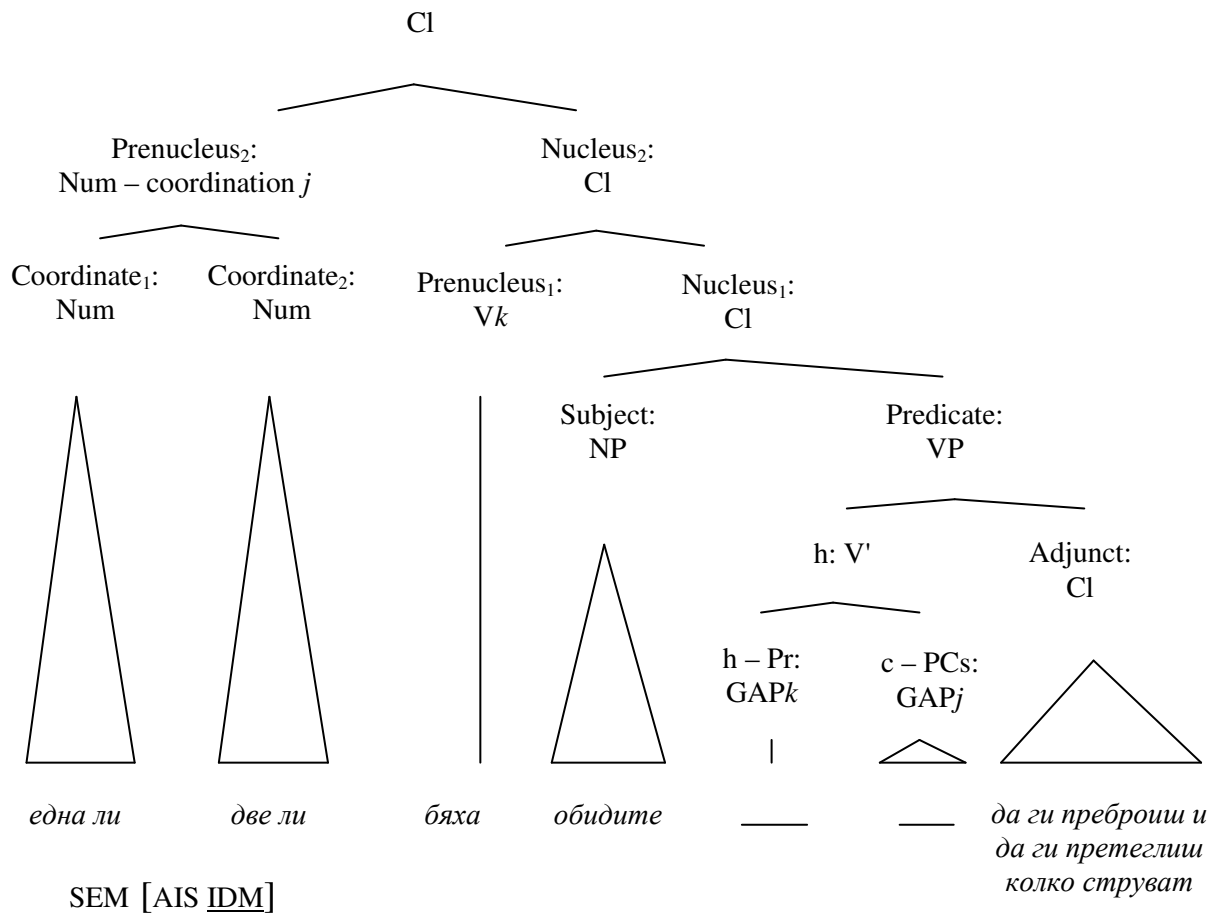
В горната конструкция „предядро + ядро” (индекс ₂ на фиг. 1) първият конституент (именната фраза *боя ли*) на ABC е поставен в предядрото и е коиндексиран чрез индекс *j* с празен елемент в позицията на първи координат (coordinate₁) на ABC, която изпълнява функцията на предикативен комплемент към подлога („subject-oriented predicative complement” – PCs) (пак там 2002: 217) в долната конструкция „предядро + ядро”.

Фигура 1

Що се отнася до пр. 121, както се вижда от дървовидната диаграма на фиг. 2, цялата ABC (*една ли, две ли*) е предпоставена и следователно се намира в предядрото на горната конструкция „предядро + ядро”.

Figure 2

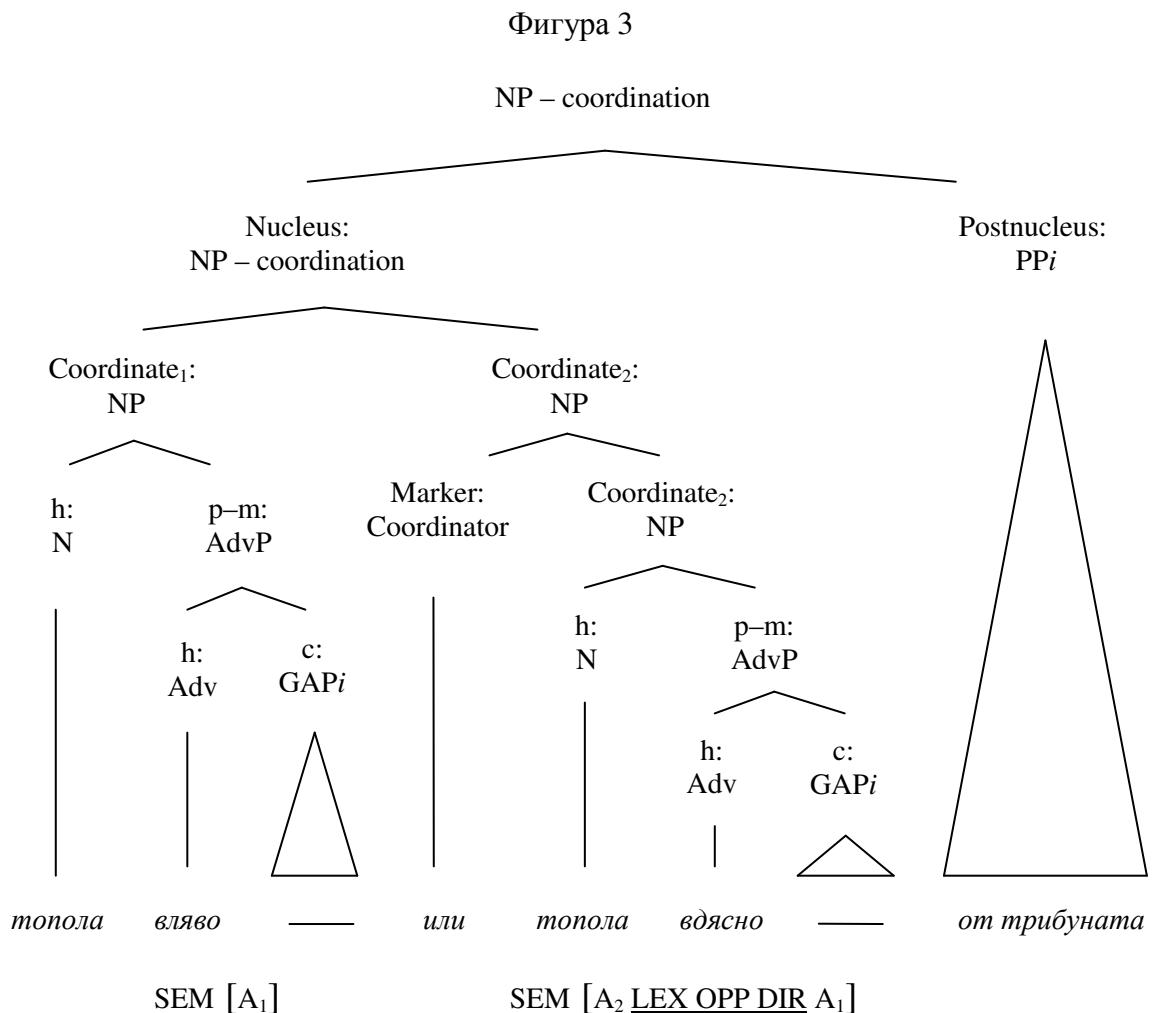
Последното заключение от корпусното проучване е, че и в двата езика има случаи на „координация с отложен десен конституент“ („delayed right constituent coordination“) (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 1343). При тази координация „конституентът, който в базова координация би се явил като най-краен десен елемент на първия координат, се появява едва след последния координат“ (пак там 2002: 1343). Това е „отложеният десен конституент“ („delayed right constituent“). В дисертацията примери като 122 и 123, които илюстрират този тип координация, са анализирани с помощта на **конструкцията „ядро + следядро“** („nucleus + postnucleus construction“), предложена от Хъдълстън, Пулъм и съавтори (2002: 1345).

(122) ... Възможни варианти, които ми остават? [[Топола вляво) (или тополя вдясно)] от трибуната}? (БЛК)

(123) *Did you look forward {to [(reading) (or hearing her read)] James and the Giant Peach}*? (КРАЕ – III)

‘Чакаше ли с нетърпение да четете или да я чуеш как чете „Джеймс и гигантската праскова“?’

ABC *топола вляво* или *топола вдясно* в пр. 122 е поставена в ядрото (nucleus), както е показано на фиг. 3 по-долу. Ядрото е следвано от следядро (postnucleus), в което се намира отложенният десен конституент (предложната фраза *от трибуната*). И двата координата (*топола вляво* и *топола вдясно*) съдържат празен елемент (GAP) в позицията на комплемент на опорното наречие (съответно *вляво* и *вдясно*), който е коиндексиран чрез индекс *i* с предложната фраза (PP) в следядрото. Отложенният конституент *от трибуната* се счита за комплемент на съответните опорни наречия, защото, въпреки че „пряко не се означава с никакъв друг функционален етикет освен ‘следядро’ (...), се подразбира, че в координатите той наследява функциите на празните елементи, с които е коиндексиран” (пак там 2002: 1345).

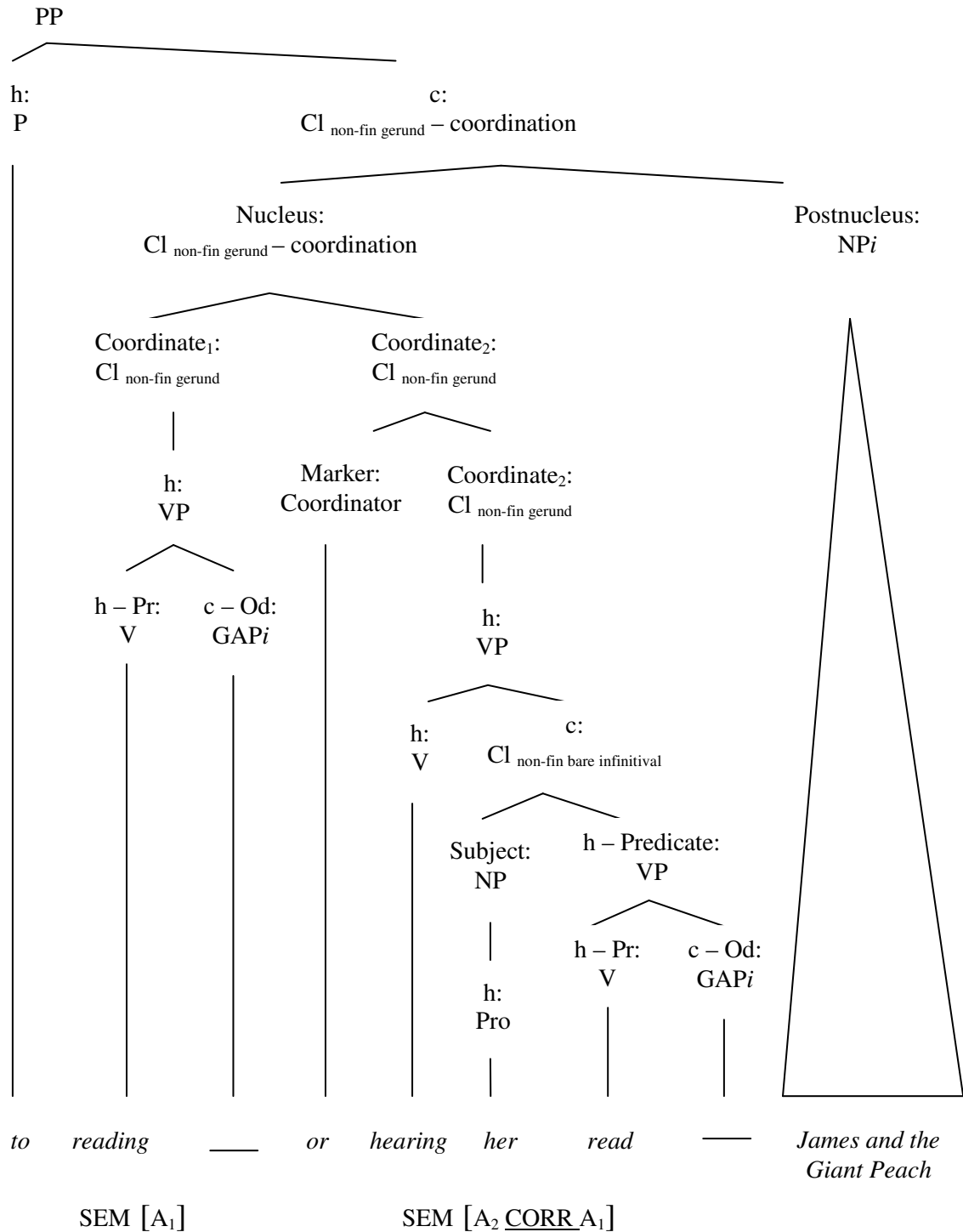

Подобно на БABC в пр. 122, АABC *reading or hearing her read* в пр. 123 е поставена в ядрото, както се вижда от фиг. 4, а отложенният десен конституент *James and the Giant Peach* е в следядрото. Всеки конституент на ABC съдържа празен елемент

(GAP) в позицията на комплемент (пряко допълнение) на опорния глагол (съответно *reading* и *read*), който има същия индекс *i* като именната фраза в следядрената позиция.

Фигура 4

‘да четете или да я чуеш как чете „Джеймс и гигантската праскова”

6. Граматични функции на АВС

Според корпусното изследване както в английския, така и в българския език **по-голямата част от АВС изпълняват голямо разнообразие от функции на равнището на фразата или предикативната единица** (общо 185 ААВС в четирите корпуса, 0.066 %; 167 БАВС, 0.059 %). Срещат се и АВС, които играят ролята на **суплементи с NP-анкери** (7 ААВС, 0.002 %; 7 БАВС, 0.002 %). Значителен брой АВС обаче (64 ААВС, 0.022 %; 68 БАВС, 0.024 %) **нямат никакви граматични функции** или защото не са конституенти в по-голяма структура (те самите образуват прости или сложни изречения), или защото конституентите им имат различни функции и по тази причина на АВС не може да се припише единна функция.

Данните показват, че 59 ААВС (0.021 %) и 34 БАВС (0.012 %) изпълняват **функции в рамките на фразата**. И в двата езика **най-голям е броят на АВС, които участват в структурата на NP** (31 ААВС, 0.011 %; 23 БАВС, 0.008 %) и **PP** (24 ААВС, 0.009 %; 10 БАВС, 0.004 %). Оказва се също така, че много малко ААВС са конституенти на AP (4 появи, 0.001 %). И накрая, в английските и българските корпуси не се срещат АВС, които да са част от AdvP. (Всъщност само една БАВС е конституент на AdvP).

Корпусното проучване сочи, че **най-типичната функция на ААВС в рамките на NP е тази на опора** (пр. 124, фиг. 5). Понякога ААВС могат да бъдат предпоставени определения (към опората *stories* в пр. 125, фиг. 6) и задпоставени определения (отново към опората *stories* в пр. 126, фиг. 7). Много рядко са комплементи и части от задпоставени определения.

(124) *Do you have any, do you have {any [(sisters) (or brothers)]}*? (КРАЕ – III)

‘Имаш ли някакви, имаш ли някакви сестри или братя?’

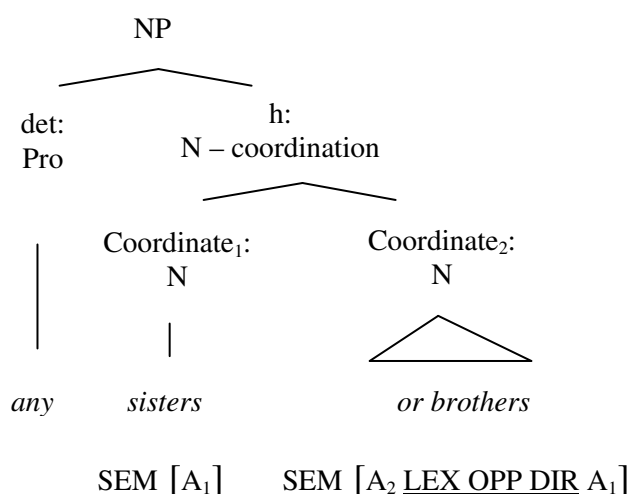
(125) *You mean like {[(imaginary), (or fictional)] stories}*? (КРАЕ – III)

‘Имаш предвид като въображаеми или измислени истории?’

(126) *Do you ever, do you have any stories that, do you remember {any stories [(that daddy used to tell you) (or that daddy tells you)]}*? (КРАЕ – III)

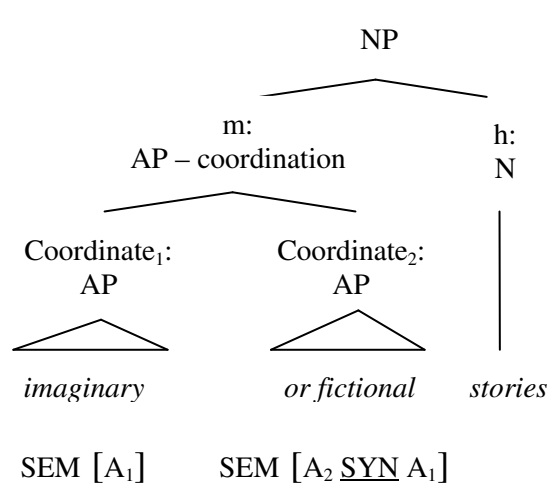
‘Ти някога, имаш ли някакви истории, които, спомняш ли си някакви истории, които татко ти преди често ти е разказвал или които татко ти ти разказва?’

Фигура 5

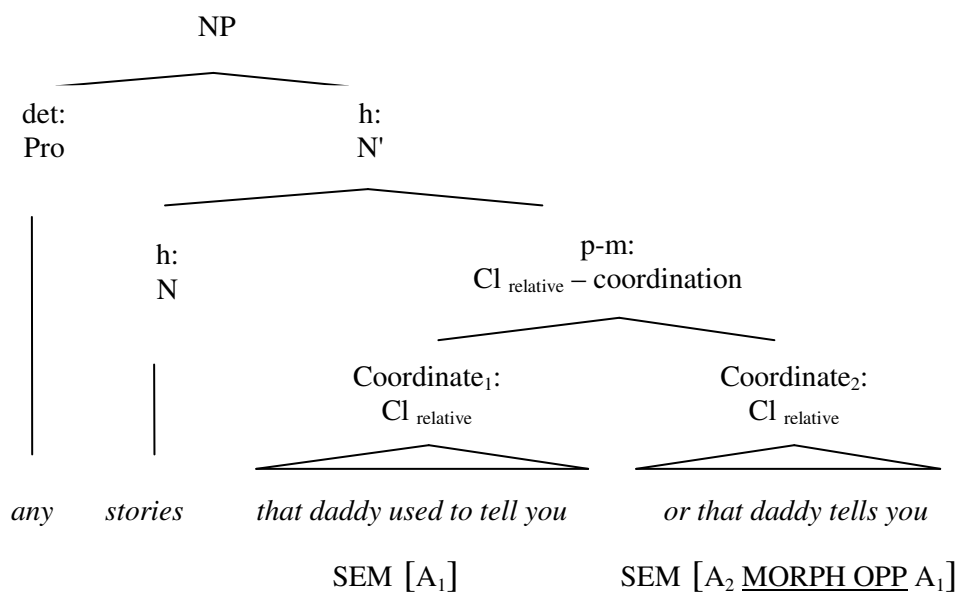
‘някакви сестри или братя’

Фигура 6

‘въображаеми или измислени истории’

Фигура 7

‘някакви истории, които татко ти преди често ти е разказвал или които татко ти ти разказва’

БАВС обикновено са опори в NP (пр. 127, фиг. 8) и задпоставени определения (към опората *студио* в пр. 128, фиг. 9), но могат също така да бъдат компоненти (на опората *неведение* в пр. 129, фиг. 10) и детерминатори (на опората *буркана* в пр. 130, фиг. 11). В корпусите много рядко се срещат БАВС във функцията на предпоставени определения.

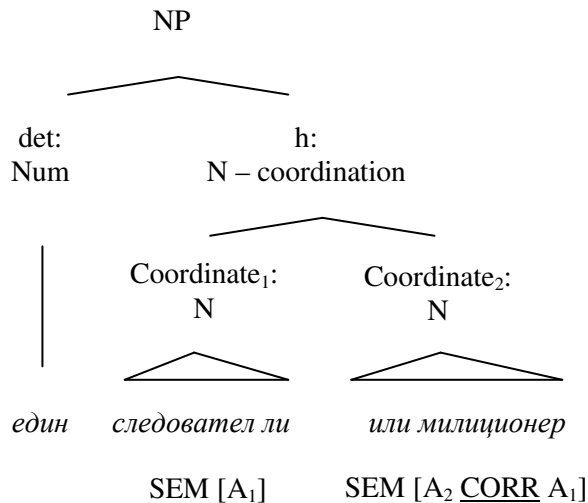
(127) *Аз непрекъснато съм се обърнала на, на, на {един [(следовател ли) да ти кажа (или милиционер)]}, не мога да ти кажа, и то от колко години.* (КРБЕ – НВ)

(128) С: *Студио кво беше, „Време” ли?*

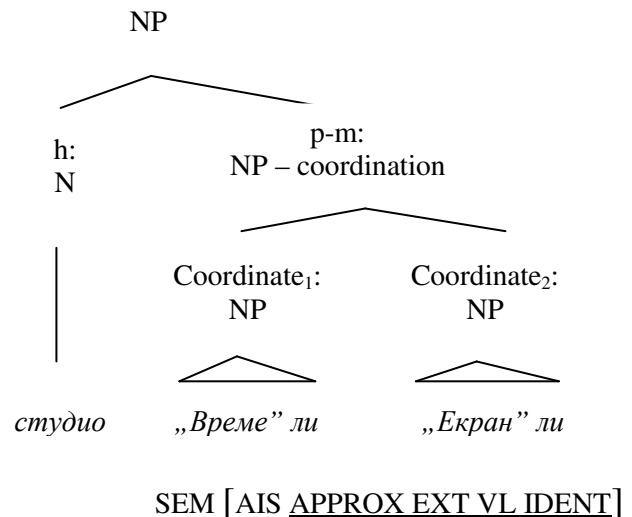
П: *{Студио [(„Време” ли), („Екран” ли)]}, не знам. Некакво е такова.*

(КРБЕ – А)

Фигура 8

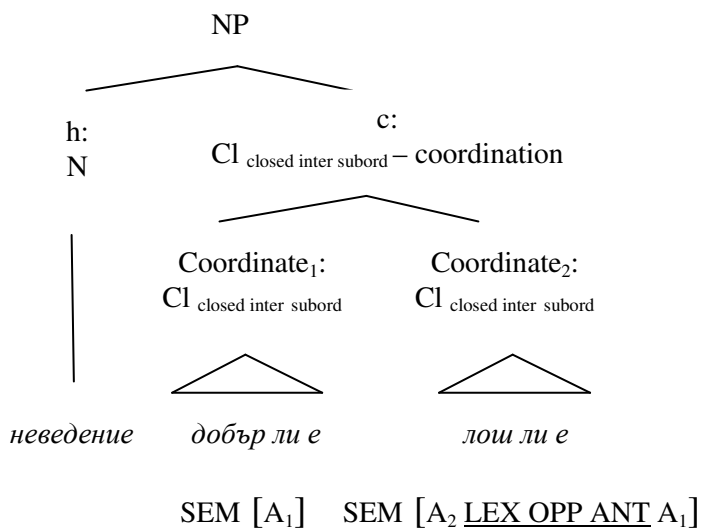
Фигура 9

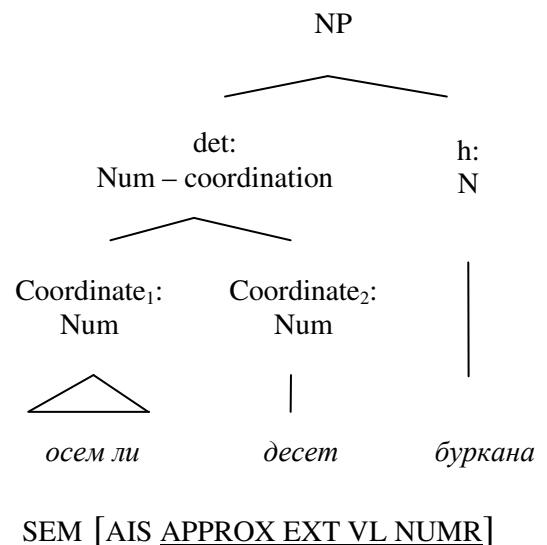
(129) *Денят остана в {неведение [(лош ли е), (добър ли е)]}, тъй като щом чу виковете на Вихра и зърна двама да яздят камила, Сплескания нос се ухили ...* (БЛК)

(130) *Вика: „За войника ти. Искам за Краси да му занесеш буркани.” {[(Осем ли) (десет)] буркана} наслага.* (КРБЕ – НВ)

Фигура 10

Фигура 11

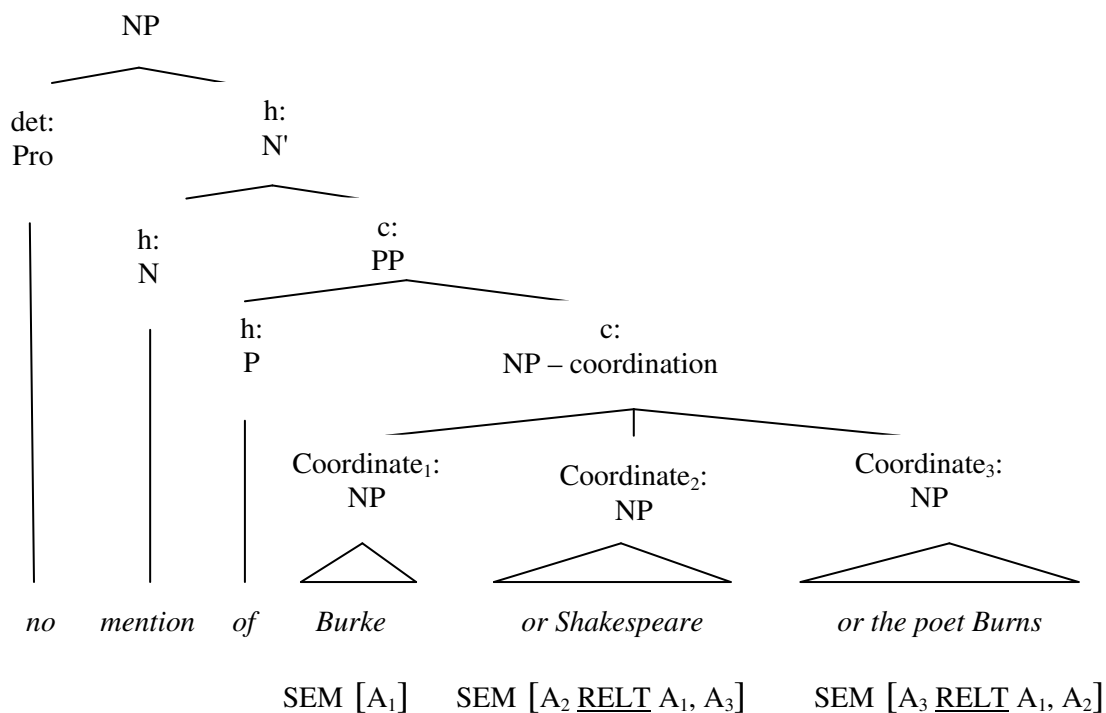
В рамките на РР най-типичната функция на ААВС и единствената функция на БАВС в корпусите е тази на комплемент на опорния предлог (*of* в пр. 131, фиг. 12; *преди* в пр. 132, фиг. 13). Данните от английските корпуси също така показват, че АВС почти никога не са опори, но понякога могат да бъдат част от комплемента.

(131) *'You didn't make a speech of any sort before getting down to brass tacks? No mention of [(Burke) (or Shakespeare) (or the poet Burns)]?' (АЛК)*

'Не произнесе каквато и да било реч преди да стигнеш до същината на въпроса? Никакво споменаване на Бърк или Шекспир, или поета Бърнс?'

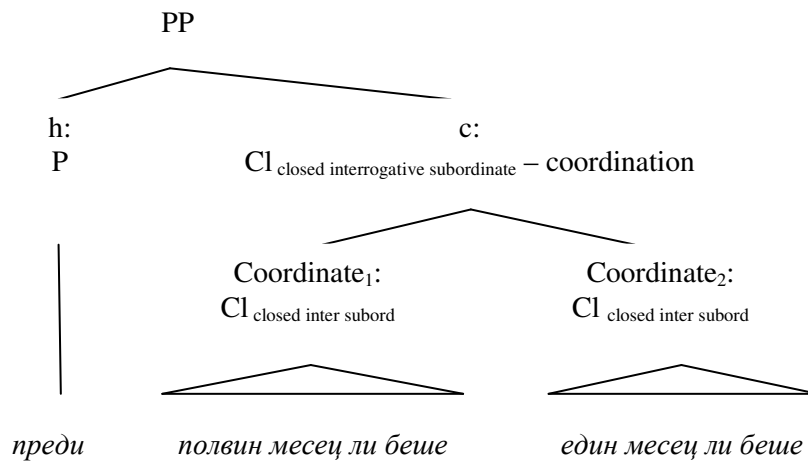
(132) *Имаше при Янев този, който работеше нали отгоре, той го взе. Свиреше, аз съм виждала плочи на него и свирят, откакто го изгониха {преди [(полвин месец **ли** беше), (един месец **ли** беше)]}, толкова, около един месец. (КРБЕ – НВ)*

Фигура 12

'никакво споменаване на Бърк или Шекспир, или поета Бърнс'

Фигура 13

SEM [AIS APPROX EXT VL TEMP]

Корпусната информация сочи, че 126 ААВС (0.045 %) и 133 БАВС (0.047 %) изпълняват **функции на равнището на предикативната единица**. И в двата езика **АВС най-често служат като преки допълнения, предикативни компоненти към подлога и адюнкти**. Функциите на подлог (9 ААВС, 0.003 %; 6 БАВС, 0.002 %), предикат (9 ААВС, 0.003 %; 11 БАВС, 0.004 %) и локативен компонент (7 ААВС, 0.002 %; 7 БАВС, 0.002 %) не са особено характерни за А&БАВС. В корпусите рядко се срещат АВС с други функции.

В английския език най-типичната функция на АВС е тази на пряко допълнение (49 появи в четирите корпуса, 0.017 %). Следват АВС, които служат като адюнкти (20 появи, 0.007 %) и предикативни компоненти към подлога (19 появи, 0.007 %). В българския еднакво често се срещат АВС във функциите на пряко допълнение (33 появи, 0.012 %), предикативен компонент към подлога (32 появи, 0.011 %) и адюнкт (32 появи, 0.011 %).

Опорните глаголи на **АВС с функция на пряко допълнение** най-често са *know* и *знам* (пр. 133, фиг. 14; пр. 134, фиг. 15). *Know* винаги, а *знам* почти винаги е в отрицателна форма. Други разпространени глаголи в английските корпуси са *remember* (*помня*), *think* (*мисля*), *decide* (*решавам*), *say* (*казвам*), *wonder* (*чудя се*), *ask* (*питам*), *tell* (*казвам*), а в българските – *казвам*, *викам*, *разбирам* и *виждам*.

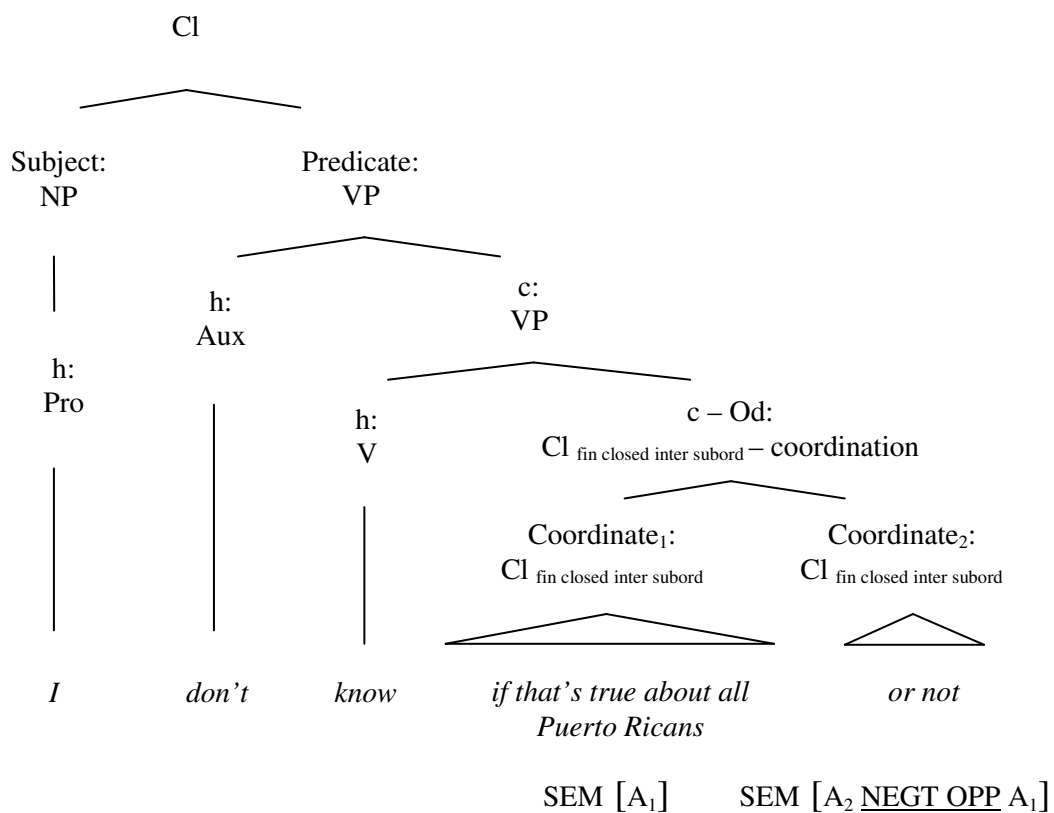
(133) *Both of the ones I met have been really funny guys. I don't know **if** that's, uh, [(if that's true about all Puerto Ricans) (or not)]. ... (КРАЕ – С)*

‘И двамата, които познавах, бяха наистина забавни момчета. Не знам дали това е, ъ, вярно ли е това за всички пуерториканци, или не.’

(134) *Не знам [(държавни ли са), (частни ли са)], обаче скара.* (КРБЕ – А)

В дисертацията се придържам към становището на Хъдълстън, Пулъм и съавтори (2002: 51), че спомагателните глаголи (auxiliary verbs) са „опори, а не зависими елементи”. По тази причина *don't* в дървовидната диаграма на фиг. 14 подолу носи функционалния етикет “h”. Той взема комплемент, реализиран чрез VP *know if that's true about all Puerto Ricans or not*. Опората на тази VP е глаголят *know*.

Фигура 14

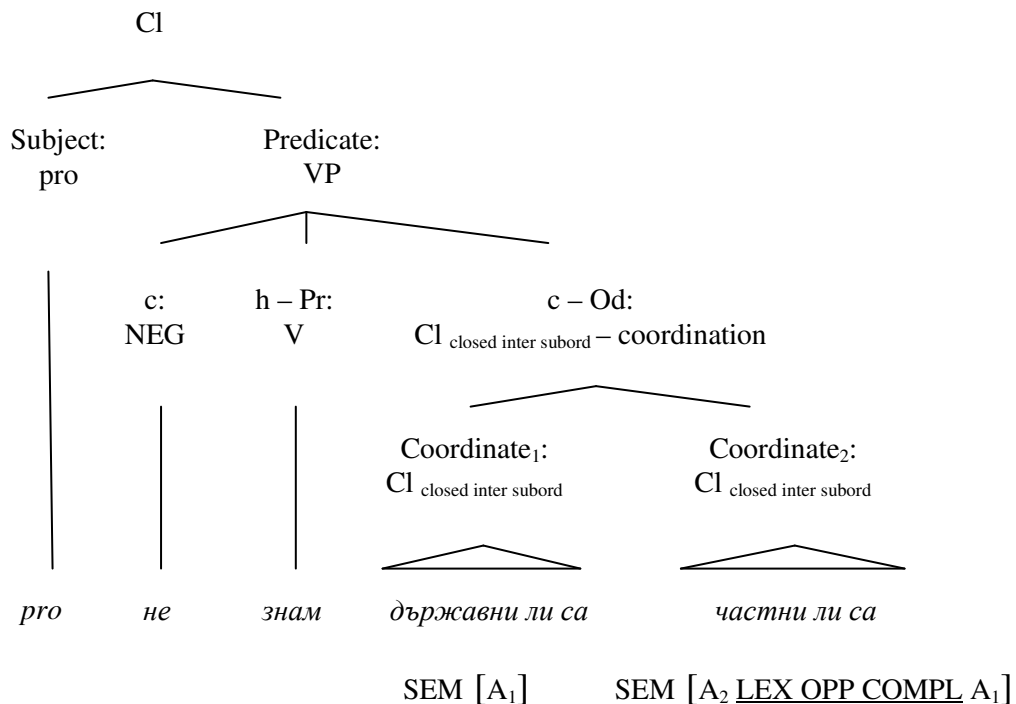

‘Не знам вярно ли е това за всички пуерториканци, или не’

Освен това в дисертационния труд маркерите на отрицанието *не* и *not* (с аббревиатура NEG в диаграмите) се разглеждат като комплементи на опорния глагол в съответствие с идеите на Саг и съавтори (2003: 403–409) и Ким & Селз (2008: 166–170) за функцията на *not* и неговата позиция в дървовидни диаграми, представящи изреченска негация. Тъй като маркерът на отрицанието *не* е дума със собствено ударение (Хауге 1999: 211), т.е. не е клитика, смятам, че той е сестра на опорния глагол

знам също като комплемента, реализиран чрез координацията на затворени въпросителни подчинени предикативни единици (фиг. 15).

Фигура 15

От своя страна опорните глаголи на корпусите **ABC** с **функция на предикативен комплемент към подлога** са *be* и *съм*. ABC изпълняват различни семантични роли, като най-разпространените са тези на „определение за идентификация” („identification attribute”) (Куърк и съавтори 1985: 741) и „определение за характеристикация” („characterization attribute”) (пак там 1985: 742). Първият тип спомага за точното определяне на референта на подлога (пр. 135, фиг. 16; пр. 136, фиг. 17), а вторият обозначава приписан на референта признак (пр. 137 и 138).

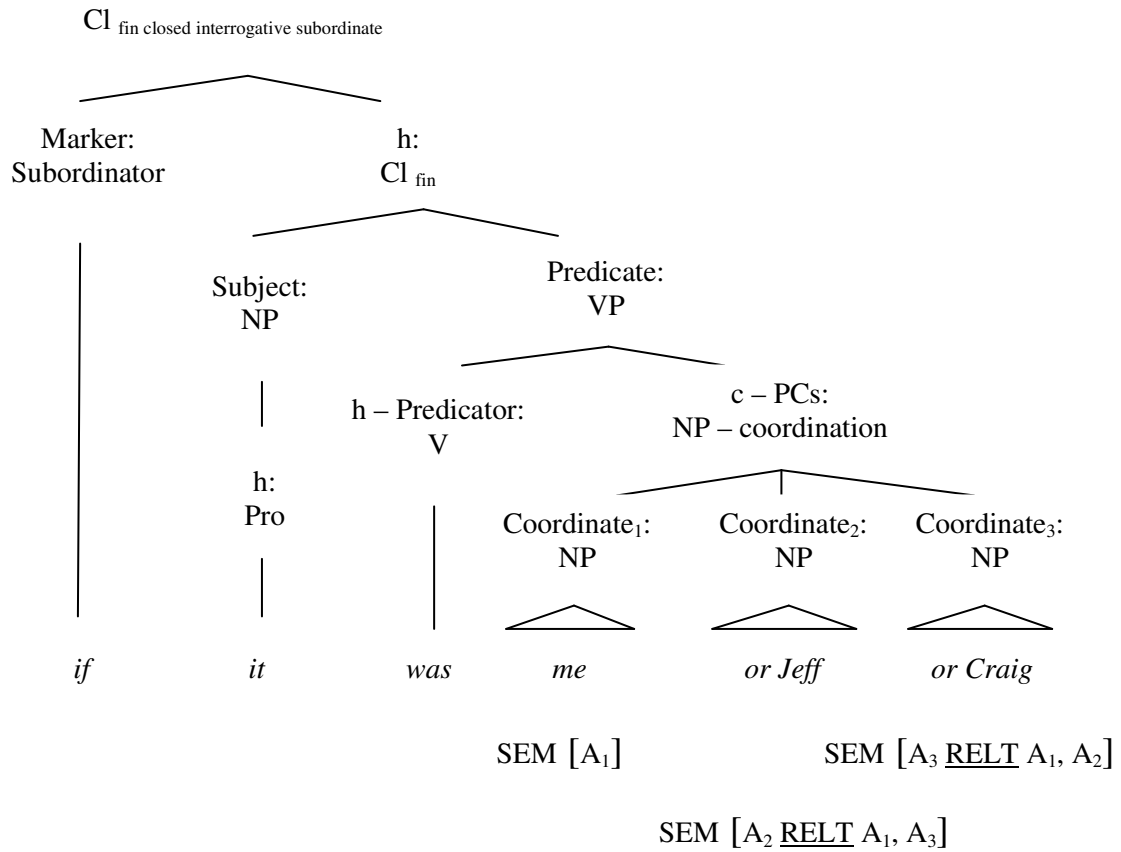
(135) *And uh, I don't know who thought of it, I don't know if it was [(me) (or Jeff) (or Craig)] but uh, we uh, we had some cigarettes on us and we were smoking trying to be the big rebels you know and we had a lighter.* (КРАЕ – Ш)

‘И, ъ, не знам кой го измисли, не знам аз ли бях, или Джеф, или Крейг, но, ъ, ние, ъ, имахме цигари в себе си и пушехме, опитвайки се да бъдем големите бунтари, знаеш, и имахме запалка.’

(136) *Смешното бе там, че те двама нито можеха, нито щяха да узнаят дали това дете им е [(син), (или племенник), (или братовчед)], дори да подложеха Хризоте на едноседмични изтезания.* (БЛК)

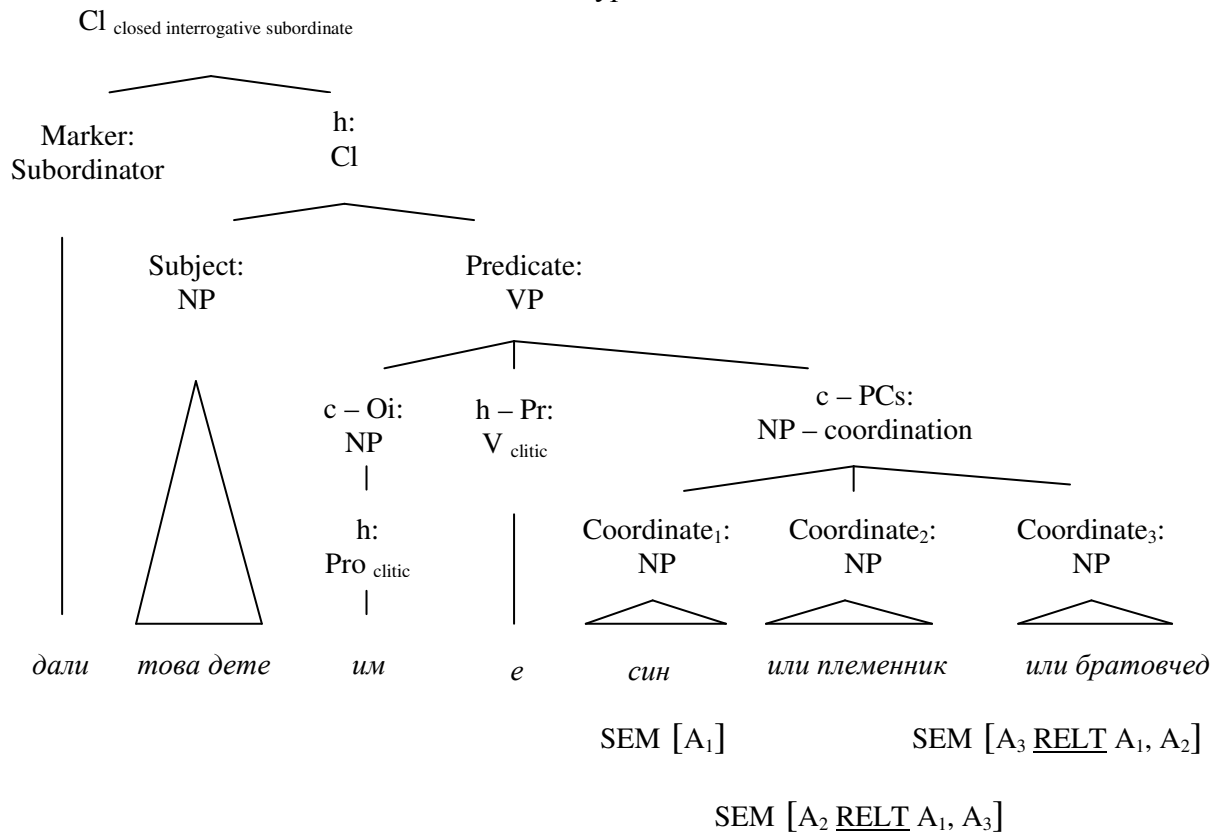

Фигура 16

‘аз ли бях, или Джеф, или Крейг’

Фигура 17

(137) *She didn't know if he was being [(honest) (or polite and just southern)].*
(КРАЕ – III)

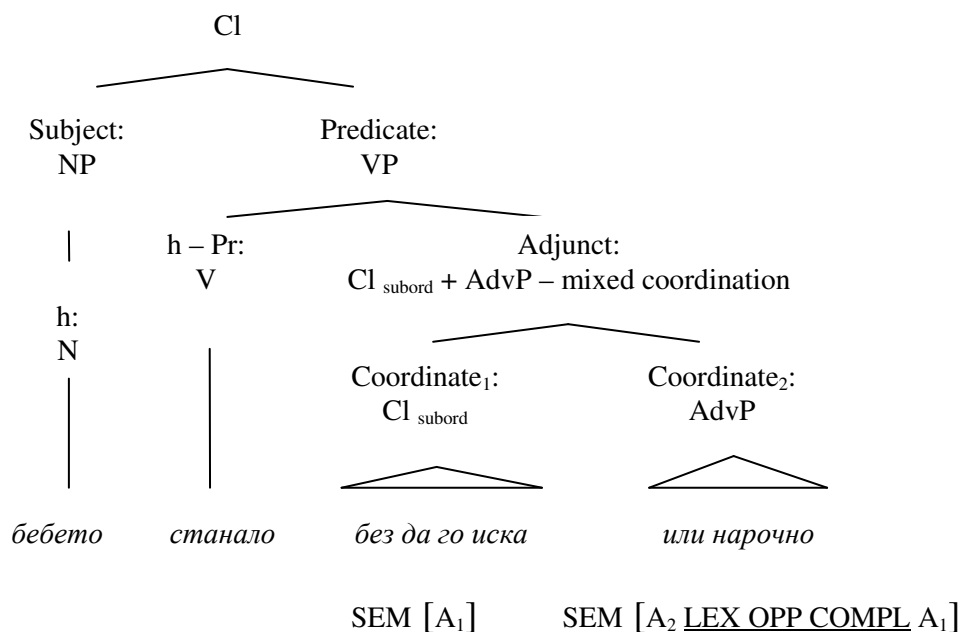
‘Тя не знаеше честен ли е той, или учтив и просто южняк.’

(138) *Нека най-после Тимая смъкне покривалото си, за да видим дали била [(хубава) (или грозна)].* (БЛК)

Подобно на ABC с функция на предикативен комплемент към подлога, **ABC с функция на адюнкт** се отнасят към най-разнообразни семантични категории. Различават се адюнкти за начин (пр. 139, фиг. 18), пространствено местоположение (пр. 140), промяна в пространственото местоположение (цел – пр. 141, посока на движение), местоположение във времето (пр. 142 и 143), продължителност, причина и др.

(139) *А бебето станало [(без да го иска) (или нарочно)]?* (КРБЕ – НВ)

Фигура 18

(140) *Do you feel like, do you think it would have been different if you had gone to school [(in Boston) (or someplace else up north)]?* (КРАЕ – III)

‘Смяташ ли, че, мислиш ли, че щеше да е различно, ако беше ходила на училище в Бостън или някъде другаде на север?’

(141) *А не бях го виждал той чичо, нито пък имахме от него снимка, че още като юноша бе забягнал [(в Аржентина ли), (в Канада ли)] и никой не знаеше къде е и жив ли е.* (БЛКХМ)

(142) *Do you remember in your family, any particular stories that were told, like you know [(at Thanksgiving) (or just, maybe even now)] stories that you uh, know you remember when so and so did such and such?* (КРАЕ – Ш)

‘Помниш ли някакви конкретни истории, които са се разказвали във вашето семейство например, знаеш, на Деня на благодарността или просто може би дори сега, истории, които ти, ъ, знаеш, помниш кога еди-кой си е направил еди-какво си.’

(143) *Сега заминавам за Франция, не знам [(вторник **ли**), (сряда)] ще пътуваме, нали не бех тука и... не знам к’во става с визите. ...* (КРБЕ – А)

Както вече беше споменато, в корпусите има 7 ААВС и 7 БАВС, които изпълняват ролята на **суплементи** („supplements”) с **NP-анкери** („NP-anchors”).

(144) *Did you have any family storytelling rituals, [(a story at bedtime), (reading a Bible story) (or any of those sorts of things)]?* (КРАЕ – Ш)

‘Имахте ли някакви семейни ритуали за разказване на истории – приказка за лека нощ, четене на история от Библията или нещо от тоя сорт?’

(145) — *Липсва ми трепетът на лова: [(ще има **ли** нещо за ядене), (няма **ли**)] — унива вождът през следващите няколко часа.* (БЛК)

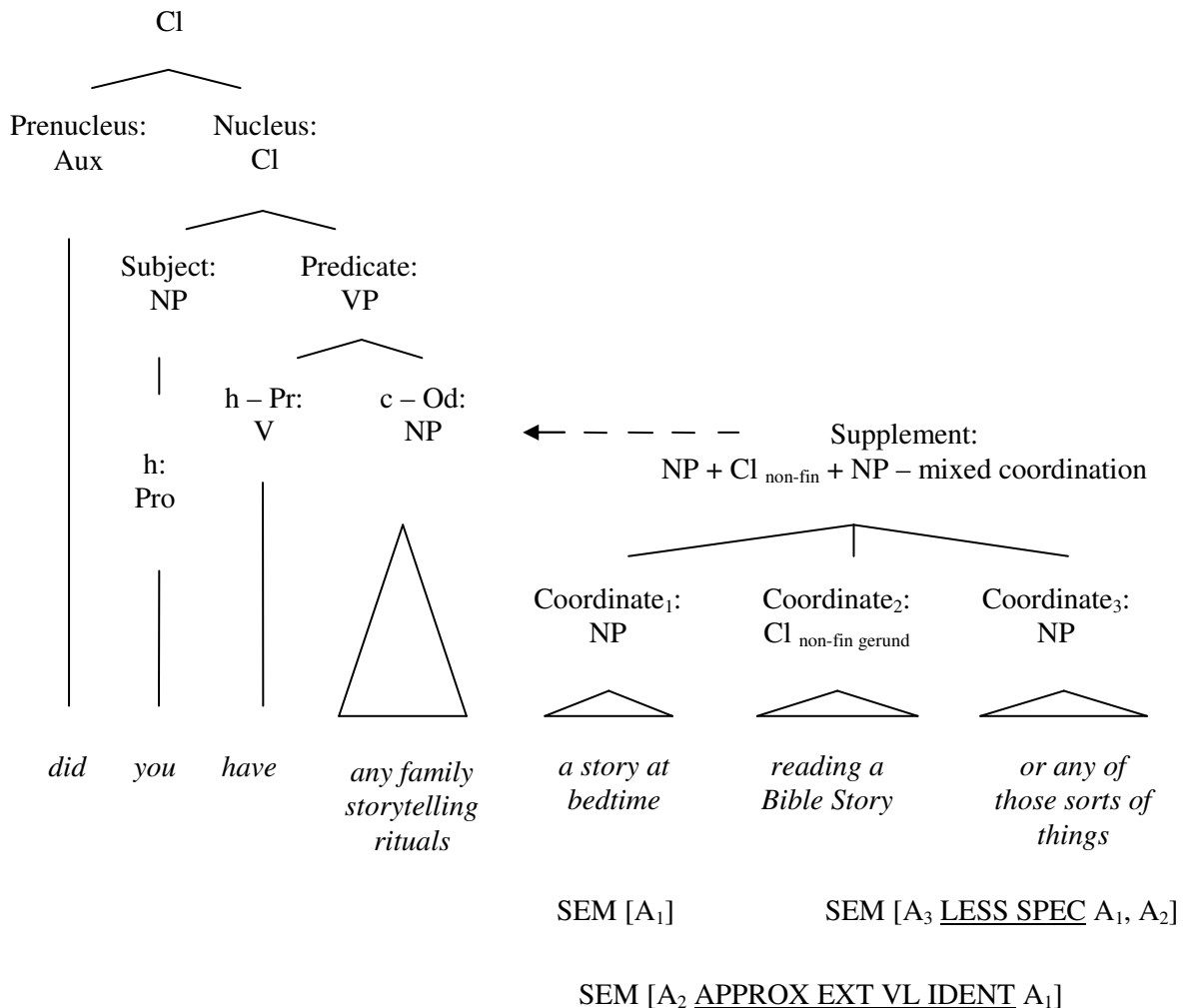
Суплементът, наричан по-често „приложение” („appositive”) (Куърк и съавтори 1985: 1051), е елемент, който няма функции нито във фразата, нито в предикативната единица, тъй като „не е интегриран в структурата [на изречението и следователно] не може да бъде зависим от някаква опора елемент” (Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: 1350). Той обаче е „семантично свързан с анкер” (пак там 2002: 1351). Анкерите могат да бъдат реализирани от фрази и предикативни единици от най-различни типове. В пр. 144 и 145 по-горе те имат формата на NP и са подчертани с две линии.

Анкерът и неговият суплемент образуват така наречената „суплементационна конструкция” („supplementation construction”) (пак там 2002: 1353), която обаче не е „синтактичен конституент”. Затова „суплементите остават отделени от дървовидната структура, като са свързани със своите анкери посредством (...) прекъснатата линия, която води от функционалния етикет ‘Суплемент’ към категориалния ‘NP’, ‘PP’ и т.н. (пак там 2002: 1353–4).

Фиг. 19 и 20 представят суплементационните конструкции съответно в пр. 144 и 145. Прекъснатата линия от функционалния етикет ‘Supplement’ към категориалния ‘NP’ показва, че координациите *a story at bedtime, reading a Bible story or any of those*

sorts of things (приказка за лека нощ, четене на история от Библията или нещо от моя сорт) (фиг. 19) и *ще има ли нещо за ядене, няма ли* (фиг. 20) са суплементи съответно на именните фрази *any family storytelling rituals* (някакви семейни ритуали за разказване на истории) и *трепетът на лова*.

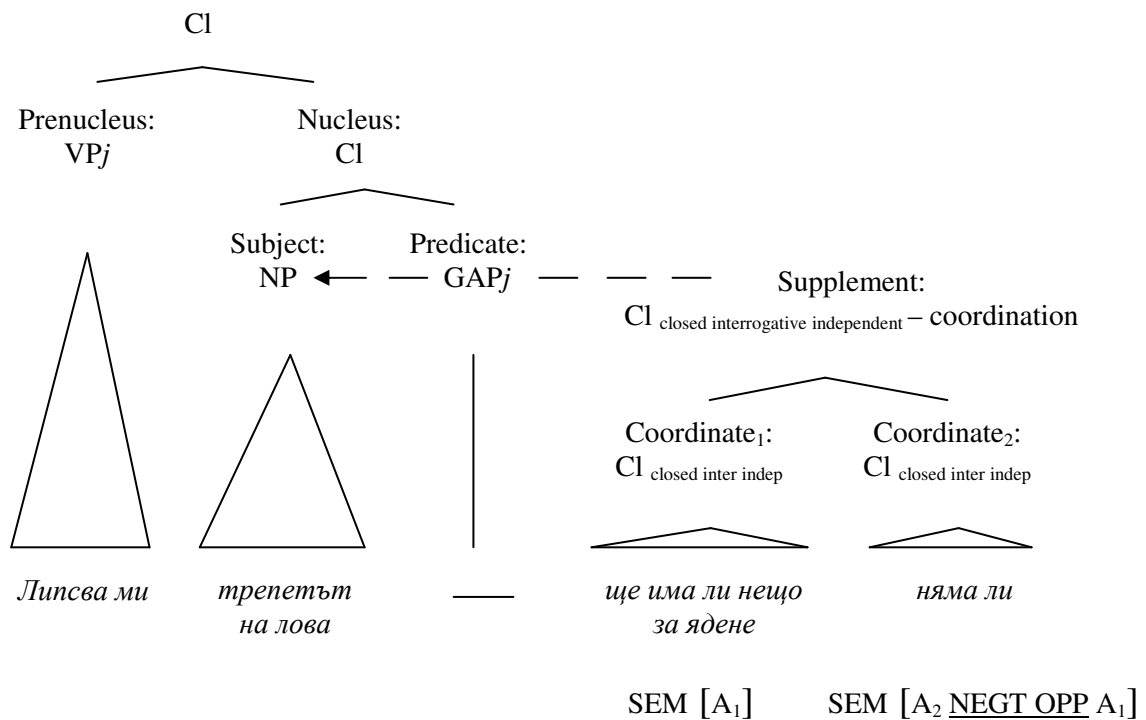
Фигура 19

‘имахте ли някакви семейни ритуали за разказване на истории – приказка за лека нощ, четене на история от Библията или нещо от моя сорт’

Както се вижда от горната дървовидна диаграма, спомагателният глагол *did* се намира в предядрото. Той обаче не е коиндексиран с празен елемент в ядрото, защото не се появява в каноничния съобщителен вариант (*You had some family storytelling rituals – Имаште някакви семейни ритуали за разказване на истории*) на затворената въпросителна предикативна единица в пр. 144.

Фигура 20

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд има няколко приноса.

Погледнато в теоретичен план, това съпоставително изследване запълва (поне частично) една празнина в областта на лингвистиката – то разглежда и впоследствие предоставя подробно описание на приликите и разликите между А&БАВС по отношение на конституентната им структура, граматичните им функции на равнището на фразата и предикативната единица, семантичните отношения между техните конституенти и репликите-реакции (отговори и отклици), които преките въпроси, съдържащи АВС, предизвикват у адресата. Допълнителен принос произхожда от факта, че в емпиричното проучване са използвани цели осем корпуса.

Освен това в проучването е обърнато внимание както на конституентите, така и на семантиката на АВС от подтип „ли – к-дума“, тъй като тази въпросителна структура не е била изследвана. На следващо място, репликите-реакции на преките въпроси с А&БАВС са разделени на отговори и отклици в съответствие с възприетите критерии за отговор.

Принос на дисертационния труд е и предоставената статистическа информация – под формата на диаграми и таблици в абсолютни и процентни стойности са представени количествените данни за отделните аспекти на А&БАВС. Не на последно място, граматичните функции и конституентната структура на АВС са онагледени графично посредством дървовидни диаграми, а типовете семантични отношения между конституентите са посочени в средни скоби под дървовидните диаграми.

Друг принос се открива в две възможни бъдещи практически приложения на това проучване. От една страна, по моето скромно мнение, настоящата научно-изследователска работа представлява добър модел, който може да следва всеки, заинтересован от изучаването (и евентуално съпоставянето) на гореспоменатите аспекти на АВС в други езици. От друга страна, резултатите и изводите от това изследване биха могли да се приложат при изучаването и преподаването на английски и български език, а също и при устния и писмения превод от единия на другия език и обратно. Те биха помогнали на изучаващите английски и български език да разберат по-добре структурата и значенията на А&БАВС и следователно да ги използват правилно, което ще подобри комуникацията им на съответния език.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА, ЦИТИРАНА В АВТОРЕФЕРАТА

- Аартс 1997: Aarts, B. *English Syntax and Argumentation*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press Ltd., 1997.
- Алексова: Алексова, Кр. *Корпус от разговорен български език*. <<http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Aleksova/>> [04.2012].
- Байбър и съавтори 1999: Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited, 1999.
- Борсли 1996: Borsley, R. D. *Modern Phrase Structure Grammar*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996.
- Бояджиев 2011: Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2011.
- Браун, Юл 1983: Brown, G., G. Yule. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Венкова 2014: Венкова, Цв. Един електронен корпус на българската разговорна реч в ретроспекция и развитие. – В: *Езикът във времето и пространството* (Материали от Единадесетата конференция по социолингвистика, София, 26–27 октомври 2012 г., посветена на 100-годишнината от рождението на проф. Стойко Стойков). Издание на Международното социолингвистическо дружество в София, 2014, с. 430–440.
- Геннадиева-Мутафчиева 1964: Геннадиева-Мутафчиева, З. Съюзът или в съвременния български език. – В: *Български език*. София: Издателство на БАН, 1964, № 4–5, с. 339–349.
- ГСБКЕ 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. София: Издателство на българската академия на науките, 1983.
- ГСБКЕ 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Том III. Синтаксис*. София: Издателство на българската академия на науките, 1983.
- Даунинг, Лок 2006: Downing, A., Ph. Locke. *English Grammar: A University Course, Second Edition*. Abington: Routledge, the Taylor & Francis Group, 2006.
- Зидарова 2009: Зидарова, В. *Лексикология на съвременния български език*. Пловдив: Издателство „Контекст”, 2009.

- Карни 2006: Carnie, A. *Syntax: A Generative Introduction*, Second Edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Ким, Селз 2008: Kim, J.-B., P. Sells. *English Syntax: An Introduction*. Stanford: CSLI Publications, 2008.
- Круз 1986: Cruse, D. A. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Куърк и съавтори 1985: Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman Group Limited, 1985.
- Лайънс 1977: Lyons, J. *Semantics. Volume I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Лакова 2006: Лакова, М. Въпросно-отговорни единства в съвременния български книжовен синтаксис. – В: *Няколко статии по българско езикознание*. София: Издателство ЕТО, 2006, с. 65–79.
- Левинсън 1983: Levinson, S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Маринова 1973: Маринова, Й. Структурни типове изречения във въпросно-отговорната форма на диалога. – В: *Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“*, Филологически факултет, 1970/71, Том VIII, № 1, с. 315–344. София, 1973.
- Николова 1987: Николова, Цв. *Честотен речник на българската разговорна реч*. София: Издателство „Наука и изкуство“, 1987.
- Николова, Венкова: Николова, Цв., Цв. Венкова. *Корпус от разговорен български език*. <<http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Nikolova/>> [04.2012].
- Ницолова 1984: Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. София: Държавно издателство „Народна просвета“, 1984.
- Общодостъпен американски национален корпус: *Open American National Corpus*. <<http://www.anc.org/data/oanc>> [12.2012].
- Оксфордски речник на сегашния английски език за напреднали със CD-ROM „Компас“, Седмо издание, 2006: *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English with Compass CD-ROM, 7th Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Палмър 1981: Palmer, F. R. *Semantics*, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Пашов 1989: Пашов, П. *Практическа българска граматика*. София: Държавно издателство „Народна просвета“, 1989.
- Пенчев 1998: Пенчев, Й. *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. Асеновград: ИК „Вечерник“, 1998.

- Рудин 1986: Rudin, C. *Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers and Wh Constructions*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc., 1986.
- Русинов, Георгиев 1996: Русинов, Р., Ст. Георгиев. *Лексикология на българския книжовен език*, Трето издание. Велико Търново: Издателство „Абагар”, 1996.
- РЧДБЕ 1970: *Речник на чуждите думи в българския език*. София: Издателство „Наука и изкуство”, 1970.
- Савова 1986: Савова, С. Към характеристиката на дизюнктивните въпроси. – В: *Български език*. София: Издателство на БАН, 1986, № 2, с. 170–176.
- Савова 1984: Савова, С. Функции на разделителния съюз *или* в простото изречение. – В: *Български език*. София: Издателство на БАН, 1984, № 5, с. 449–451.
- Савова 1983: Савова, С. Компресия в изречения със следствена дизюнкция. – В: *Български език*. София: Издателство на БАН, 1983, № 2, с. 117–123.
- Саг и съавтори 2003: Sag, I. A., T. Wasow, E. M. Bender. *Syntactic Theory: A Formal Introduction*, Second Edition. Stanford: CSLI Publications, 2003.
- Сърл, Вандервекен 1985: Searle, J. R., D. Vanderveken. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Тейлър 2004: Taylor, L. *International Express, Student's Book, Pre-intermediate*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Тишева 2000: Тишева, Й. *Модели за интерпретация на сложното изречение в българския език*. София: ИК „СЕМА РШ”, 2000.
- Тишева 1998: Тишева, Й. За някои промени в структурата на преките дизюнктивни въпроси (елипса и синтактична компресия). – В: Сборник с доклади *Езикознание и методика на езиковото обучение* от Юбилейна научна конференция „25 години Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”, Шумен 30.X – 1.XI.1996”. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 1998, с. 77–85.
- Тонини-Бонели 2001: Tognini-Bonelli, E. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 2001.
- Хауге 1999: Hauge, K. Rå *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*. Bloomington, Indiana: Slavica Publishers, 1999.
- Хъдълстън 1984: Huddleston, R. *Introduction to the Grammar of English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Хъдълстън, Пулъм 2005: Huddleston, R., G. K. Pullum. *A Student's Introduction to English Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Хъдълстън, Пулъм и съавтори 2002: Huddleston, R., G. K. Pullum *et al.* *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Публикации в чужбина

1. Спасова 2013: Spasova, V. L. Corpus-Based Statistics on the Occurrences of Alternative Interrogative Structures in English and Bulgarian. – В: *Проблеми езикознания и педагогика*. Перм: Издателство Пермского национального исследовательского политехнического университета, № 8 (50), 2013, с. 173–181.

Публикации в България

2. Спасова 2015: Спасова, В. Изказвания в отговор на преки алтернативни въпроси. – В: Сборник с доклади от *XII конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*, 2015. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2015, с. 117–125.

3. Спасова 2015: Spasova, V. Some Meanings of English Clauses with Alternative Interrogative Structures. – В: Сборник с доклади от Научна конференция с международно участие *Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието*, 12–14 юни 2015 г., Бургас. Габрово: „ЕКС-ПРЕС” ООД, т. II, 2015, с. 110–115.

4. Спасова 2014: Spasova, V. Answers and Responses to English Direct Questions with Alternative Interrogative Structures. – В: Сборник с доклади от VII международна конференция *Предизвикателствата на XXI век за развиване на комуникативната компетентност за професионални цели*, 8–9.XII.2014 г., Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов” – Варна. Варна: Издателска къща „СТЕНО”, 2014, с. 239–246.

5. Спасова 2014: Spasova, V. On *whether ... or not, if ... or not* and *whether or not* alternative interrogative structures. – В: Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”, Том XVIII D, Педагогически факултет. Научни трудове от конференция *Образователни технологии*, 26–28 септември 2014 г., Шумен. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2014, с. 63–69.

6. Спасова 2014: Спасова, В. Някои значения на последния конституент на българските алтернативни въпросителни структури. – В: Сборник с доклади от *XI конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*, 2014. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2014, с. 62–70.
7. Спасова 2013: Spasova, V. Occurrences of Alternative Interrogative Structures in English Corpora. – В: Сборник с доклади от Научна конференция с международно участие *Знанието – традиции, иновации, перспективи*, 14–15 юни 2013 г., Бургас. Габрово: „ЕКС-ПРЕС” ООД, т. I, 2013, с. 115–120.
8. Спасова 2013: Спасова, В. Появи на алтернативни въпросителни структури в български корпуси. – В: Сборник с доклади от *Десета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии* (май 2013). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2013, с. 110–118.
9. Спасова 2012: Spasova, V. A Contrastive Outline of English and Bulgarian Subordinate Alternative Interrogative Sentences. – В: Научни трудове на Русенски университет „Ангел Кънчев”, Том 51, серия 6.3. *Езикознание. Литературознание. Изкуствознание*. Русе: Издателски център при Русенски университет „Ангел Кънчев”, 2012, с. 61–65.
10. Спасова 2012: Спасова, В. Елипса, редукция и/или координативни фрази в английските и българските самостоятелни алтернативни въпросителни изречения. – В: Сборник с доклади от *Девета конференция на млади учени от Факултета по класически и нови филологии*, май 2012. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2012, с. 103–112.
11. Спасова 2012: Spasova, V. English Alternative and Bulgarian Disjunctive Interrogatives in Contrast. – В: Сборник научни трудове от Националната конференция с международно участие *40 години Шуменски Университет 1971 – 2011*, Факултет по хуманитарни науки. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012, с. 86–92.

